

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS PSIHOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

KRĀSAS UN EMOCIJAS MANDALĀ VIZUĀLĀS MĀKSLAS
STUNDĀS 3. KLASĒ

Diplomdarbs

Autors: Maija Lauriņa - Rīmicāne

Stud. apl. ml10090

Darba vadītājs: mg. profes. Ausma Auziņa

RĪGA 2015

ANOTĀCIJA

Emocijas ir kā krāsas, kas izkrāso mūsu ikdienu dažādās toņu pārejās. Savu emociju apzināšanās un izpratne ir sevis iepazīšanas process, kam ir būtiska loma personības attīstībā. Viens no paņēmieniem emociju vizualizēšanā ir mandala. Kā aplis tā simbolizē cilvēka kā personības pilnību un veselumu.

Diplomdarba „Krāsas un emocijas mandalā vizuālās mākslas stundās 3. klasē” mērķis ir pārbaudīt mandalas kā līdzekļa lietderīgumu krāsu emocionālo asociāciju izpētē vizuālās mākslas stundās.

Atbilstoši darba tēmai ir izstrādāta uzdevumu kopa ar mērķi sekmēt skolēnu tēlaino domāšanu, izmantojot krāsu kā galveno māksliniecisko izteiksmes līdzekli sajūtu un emociju atainošanā mandalās.

Apvienojot krāsu teorijas pamatzināšanas un mākslas darbu piemērus ar mandalas aplveida kompozīcijas pamatprincipiem, pētījuma mērķis ir sasniegts.

Atslēgvārdi: krāsu uztvere, emocijas, krāsu asociācijas, mandala, personība

ABSTRACT

Emotions are the colours that paint a picture of our daily lives in various tonal gradation. Awareness and understanding of emotions is self knowledge process, taking important role in the development of personality. One of the methods of emotion visualization is mandala. As a circle it symbolizes human personality and perfection.

Diploma thesis “Colours and Emotions in Mandala Design in Lessons of Visual Art in Grade 3” aim is to verify the effectiveness of mandala design in emotional colour association studies of visual art lessons.

According to the thesis there is developed a set of tasks in order to promote students imaginative thinking, using colour as the main artistic expression of feeling and emotion in mandala design.

Combining color theory basic knowledge and artistic examples with circular composition basic principles of mandala, the aim of research has been achieved.

Keywords: colour perception, emotions, colour association, mandala, personality

SATURS

IEVADS	5
1. MĀKSLA UN EMOCIJAS	8
2. KRĀSA.....	11
2.1. krāsas uztvere.....	11
2.2. Krāsa dažādu teoriju skatījumā.....	15
2.2.1. Johans Volfgangs Gēte.....	16
2.2.2. Filips Otto Runge	18
2.2.3. Vasilijs Kandinskis	19
2.2.4. Rūdolfs Arnheims	22
3. MANDALA.....	23
3.1. Mandala - aplis.....	23
3.2. Mandalas veidošanas iespējas un analīze	25
3.3. Mandala vēsturē un mūsdienās	26
3.4. Mandala un Vizuālā māksla.....	27
4.UZDEVUMU KOPAS IZVEIDE	28
4.1. Tēmas nozīme mācību procesā jaunākajā skolas vecumposmā.....	28
4.2. Uzdevumu kopas mērķis un iecere	31
4.3. Mācību metodes mūsdienīga mācību procesā	33
4.4. Mācību uzdevumu apraksts	36
5. UZDEVUMU KOPAS APROBĀCIJA	40
REZULTĀTI UN SECINĀJUMI.....	51
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	53
PIELIKUMI.....	55
1. Pielikums – Krāsa dažādu teoriju skatījumā.....	55
2. Pielikums – Mandalas	57
3. Pielikums – Uzdevumu kopa	61
4. Pielikums - V. Kandinska mākslas darbi	63
5.Pielikums – Skolēnu darbi	65
5.1. Pirmais uzdevums	65
5.2. Otrais uzdevums.....	67
5.3 Trešais uzdevums	69
5.4. ceturtais uzdevums	71
6. Pielikums – Skolēnu darbu vērtējumi	74

IEVADS

Cilvēka ikdienas darbības fonu veido bagātīgs emociju klāsts. Emocijas ir veids, kā mēs reaģējam uz apkārt notiekošo. Teju katru dienu mēs priecājamies, skumstam, dusmojamies, izjūtam bailes. Emocijas ir kā krāsas, kas izkrāso cilvēka dzīvi dažādās un niansētās toņu pārejās. Šīs krāsas tiek atspoguļotas dažādos mākslas veidos – literatūrā, mūzikā, dejā un vizuālajā mākslā. Māksla ir ekspresija, kas ataino emocijas un pārdzīvojumus. Mākslas darbā tā autors pauž savu emocionālo pārdzīvojumu un attieksmi, radot ko sev nozīmīgu. Arī mākslas darba uztvere ir jaunrades process. Aplūkojot mākslas darbu, tā skatītājā rodas mākslinieciskais pārdzīvojums, kā rezultātā veidojas subjektīva un personīga attieksme pret mākslu.

Emocionālajam pārdzīvojumam ir būtiska loma personības attīstībā. J. A. Komenskis ir teicis: „*prātā nav nekā, kas vispirms nebūtu bijis sajūtās*„. Ir vienlīdz būtiski attīstīt kā kritisko, tā arī radošo, emocionālo un intuitīvo domāšanu, lai mūsdienu steidzīgajā vidē cilvēks spētu apstāties un izvērtēt savas individuālās vajadzības, izprotot sevi kā personību un spētu atrast radošu pieeju, lai veidotu savu ikdienas fonu sev tīkamā krāsu harmonijā.

Cilvēka sevis kā personības izzināšanas un apzināšanās jautājums bija, ir un būs aktuāls vienmēr. To var secināt pēc eksistenciālajiem jautājumiem, uz kuriem tiek meklētas atbildes literatūrā, kino, mūzikā, kā arī vizuālajā mākslā. *Iekšējā Es* meklējumiem ir būtiska loma ikviena cilvēka dzīvē. Cilvēks tiecas pēc iekšēja veseluma un līdzsvara, ar mērķi būt harmoniskās attiecībās ar sevi un apkārtējo pasauli. Viens no efektīgākajiem veidiem sevis izzināšanā un mākslinieciskajā ekspresijā ir mandala. Kā aplis tā simbolizē personības pilnību un veselumu. Veidojot mandalu, darba process tiek balstīts uz sajūtām, intuitīvu krāsu un formas izvēli. Kad mandala ir gatava, rezultāts ir cilvēka emocionālais gandarījums par savu šī brīža emociju vizualizāciju. Mandala ir attieksmes pret sevi un apkārt notiekošo atspoguļojums.

Bērnība ir nozīmīgs posms cilvēka dzīvē, par kuru ikvienam no mums ir spilgtas atmiņas. Šīs atmiņas saistās ar emocijām, kas piedzīvotas šajā laika periodā. Dominējošā šajā laika posmā ir emocionālā uztvere. Bērni pasauli sev apkārt uztver caur emocijām un pauž tās ekspresīvi un spilgti, tāpēc bērnība saistās ar tīrām un spilgtām krāsām. Šis ir laiks, kad tiek ielikti pamati personības attīstībā. Būtiska loma personības veidošanās procesā ir skolai. Sākumskolas gados bērni vēl nespēj uztvert pasauli caur abstraktiem un sarežģītiem jēdzieniem, tāpēc sevis kā personības izzināšanas procesam ir jābūt atbilstošam skolēnu spējām. Šis vecumposms ir piemērots, lai apgūtu iemaņas savu emociju izpratnē, kas ir pamats emocionālā intelekta attīstībā visas dzīves garumā. Manuprāt, krāsa ir viens no

vizuālās mākslas pamatelementiem, ar kura palīdzību emocionālu pārdzīvojumu un sajūtas var atainot vispilnīgāk. Ir svarīgi radīt skolēniem priekšstatu par krāsu kā iekšēju sajūtu ne tikai kā fizikālu fenomenu un taustāmu vielu. Sajust krāsas, kas rada mūsos enerģijas pieplūdumu, prieku, satraukumu un mieru – tā ir prasme, kas pilnveido un attīsta personības emocionālās iezīmes.

Krāsa tiek uztverta mijiedarbībā ar formu. Tā nosaka robežas, veidojot krāsu kompozīcijas laukumus. Mandala tika izvēlēta kā piemērotākā forma, lai radītu priekšstatu par krāsu un emociju saistību, veidojot intuitīvu un uz sajūtām balstītu krāsu kompozīciju.

Diplomdarba mērķis ir pārbaudīt mandalas kā līdzekļa lietderīgumu krāsu emocionālo asociāciju izpētē vizuālās mākslas stundās.

Pedagoģiskā pētījuma bāze: Bauskas Sākumskolas 3.a klase

Mērķa sasniegšanai izvirzītie uzdevumi:

- Izpētīt emocionālā faktora nozīmi mākslas uztverē, analizējot literatūras avotus;
- Analizēt krāsu uztveres īpatnības, aplūkojot krāsu dažādu teoriju skatījumā;
- Apskatīt mandalas profānu un sakrālu nozīmi, kā arī saistību ar vizuālo mākslu;
- Veikt pedagoģiskās darbības vides izpēti un analizēt konkrēto vecumposmu, balstoties uz literatūras avotiem un pedagoģisko novērojumu;
- Izveidot uzdevumu kopu atbilstoši diplomdarbā izvirzītajam mērķim, balstoties uz veikto skolēnu vecumposma izpēti;
- Veikt izmēģinājuma pedagoģisko darbību, realizējot uzdevumu kopu;
- Apkopot un analizēt gūtos rezultātus, kā arī izdarīt secinājumus par mandalas lietderīgumu krāsu emocionālo asociāciju izpētē.

Pētījuma metodes:

- Literatūras avotu izpēte un analīze
- Mākslas darbu izpēte un analīze
- Pedagoģiskā novērošana
- Skolēnu darbu izpēte un analīze
- Rezultātu analīze

Diplomdarba struktūra

Pirmā nodaļa sniedz ieskatu emocionālā faktora nozīmē, balstoties uz Ļeva Vigotska pamat atziņām par mākslas radītā emocionālā pārdzīvojuma saistību ar personības attīstību.

Otrajā nodaļā ir apkopota literatūra saistībā ar krāsas fizisko un psiholoģisko uztveri, par pamatu ņemot Īzaka Ņūtona, Johana Volfganga Gētes, Filipa Otto Runges, Vasilija Kandinska un Rūdolfa Arnheima pētnieciskās darbības atziņas.

Trešajā nodaļā ir apskatīta apla formas psiholoģiskā nozīme, mandalas sakrālā, profānā nozīme vēsturē un mūsdienās, kā arī mandalas veidošanas iespējas vizuālajā mākslā.

Ceturtajā nodaļā ir aprakstīta uzdevumu kopas izveide, atbilstoši tās iecerei un mērķim, jaunākā skolas vecumposma raksturojumam, un pedagoģiskās darbības pamatnostādņēm.

Piektā nodaļa ietver pedagoģiskās izmēģinājuma darbības - uzdevumu aprobācijas aprakstu, analīzi, kā arī rezultātus un secinājumus.

1. MĀKSLA UN EMOCIJAS

Cilvēka ikdienas dzīves fonu veido plaša emociju gamma. Emocijas padara mūsu dzīvi krāsaināku. Katru dienu cilvēks izjūt mazākus vai lielākus pārdzīvojumus - prieku, bailes, dusmas, pārsteigumu, riebumu, bēdas u.c. emocijas. Emociju veidā cilvēks pauž attieksmi pret apkārt notiekošo. Tās izraisa cilvēkam personīgi nozīmīga informācija, kā arī personībai svarīgo vajadzību apmierināšana vai neapmierināšana. Arī mākslas pamatā ir emocijas, jo māksla ir cilvēka radošās izpausmes veids. Mākslas darbu radot un aplūkojot tiek gūts estētisks pārdzīvojums. Bez pārdzīvojuma māksla ir tikai kā sauss formālisms.

Māksla pauž attieksmi, atspoguļo gaisotni, ataino jūtas un emocijas, tādējādi veidojot dialogu starp mākslas darbu un tā skatītāju. Mākslinieki visos laikos savos darbos ir paiduši savas jūtas un dziļākos pārdzīvojumus. Šī mākslas ekspresija aicina skatītāju izjust mākslas darbā pausto pārdzīvojumu.

Mākslas nozīmi cilvēka personības attīstībā ir uzsvēris izcilais psihologs, pedagogs, kā arī zinātnes un mākslas pētnieks Ļevs Vigotskis (1896-1934). Savā īsajā mūžā viņš ir sniedzis nenovērtējamu ieguldījumu cilvēka apziņas un uzvedības mehānismu izpētē. Studiju laikā Vigotskis pievērsās mākslas izpētei izglītības procesā un personības attīstībā. Pētījumu gaita un rezultāti desmit gadu garumā ir apkopoti un publicēti darbā „*Mākslas psiholoģija*” (1925). Ļ. Vigotskis centās izzināt attīstības un audzināšanas likumsakarības, kā arī nodrošināt to īstenošanu izglītībā, kas, pēc viņa domām, nevar būt pilnīga bez mākslas vērtību apguves. Pētījumi par mākslu kā jūtu sociālo tehniku aptver neskaitāmi daudz produktīvu ideju un priekšstatu. (1;178-185)

Pēc Vigotska domām, emocionālais pārdzīvojums ir pirmā pakāpe subjektīvajā mākslas darba uztverē. Savukārt H. Celma mākslas darba raisīto jūtu stāvokli dēvē par garīgo aktivitāti un apzīmē to kā mākslas galveno uzdevumu.(28) Jūtas un emocijas ir cilvēka subjektīvās pasaules vērtēšanas sistēma. Mākslas darbs tiek vērtēts pēc tā, kādas jūtas tiek raisītas to aplūkojot. Šis vērtējums ir subjektīvs, jo ir atkarīgs no katra recipienta emocionālās pieredzes, zināšanām un personības raksturojuma. Aplūkojot mākslas darbu, tā vērotājā notiek jaunrades process, jo veidojas jauna emocionāla pārdzīvojuma pieredze. Tātad ikviens no mums pārtop par mākslinieku estētiski emocionālā pārdzīvojuma iespaidā.

Personības emocionālās dzīves raksturojumā būtisku lomu Ļ. Vigotskis ierāda iztēlei. Pārstrādājot jutekliskās uztveres iespaidus, tiek radīta subjektīva tēlu pasaule. „*Iztēle mākslinieciskajā pārdzīvojumā iegūst arvien lielāku nozīmi līdz ar personības spēju vispārināt, tvert mākslas parādības plašākās sakarībās. Mākslinieciskajā pārdzīvojumā atbalsojas jēdzieniskās domāšanas iespaids, jo arī iztēle daiļdarba uztveres procesā*

sakausējas ar cilvēka dzīves pieredzi, viņa zināšanām un prasmēm, dzīves un mākslas iespaidiem. ”(1; 191.lpp) Cilvēka mākslinieciskais pārdzīvojums ir tieši saistīts ar emocionalitāti. Lai gan personības attīstībā emocionālā, loģiskā un jēdzieniskā joma nav atdalāmas katra atsevišķi, Vigotskis laika gaitā arvien lielāku nozīmi ir piešķīris emocionālajam fonam intelektuālajā attīstībā, ieviešot jēdzienu „emocionālā domāšana”. Viņš uzskata, ka „*emocionālā domāšana padziļina māksliniecisko pārdzīvojumu, izpaužoties gan tiešā personīgā attieksmē pret mākslas darbu, tā saturu un paustajām idejām, gan arī liecinot par intelektuālās (kognitīvās) darbības pastarpinātu ietekmi daiļdarba uztverē.*” (1; 191.lpp)

Personības veidošanās procesus nosaka bērna mijiedarbība ar apkārtējo vidi. Personību veido savdabīgu iekšējo procesu un ārējo apstākļu apvienojums. Katram vecumposmam ir raksturīgi atšķirīgi emocionāli pārdzīvojumi, kas saistīti ar konkrētās attīstības fāzes personības vajadzībām un tieksmēm. Vigotskis pārdzīvojumu ir raksturojis kā centru, kurā savijas un apvienojas dažādas iekšējo un ārējo apstākļu ietekmes. Mākslas darbus viņš analizēja ar mērķi izzināt faktorus, kurus ietver pārdzīvojums, un kuri nosaka bērna attīstības gaitu. Vēlme atrast bērna attīstības virzītājspēku, kas nosaka personības pārdzīvojuma izpausmes dziļumu un spēku, rosināja Vigotski veikt dažādus eksperimentus. Pēc viņa domām emocionālo pārdzīvojumu veido emocionālie impulsi, emocionālā domāšana un vispārīguma līmenis (intelektuālās un emocionālās sfēras integrācija). Būtiskākā daļa vispārīguma attīstības līmenī ir izpratne. Tā ir izpratne, kas ir emocionāli ievirzīta, nevis šauri intelektuāli orientēta. Emocijas ir cieši saistītas ar instinktīvajām vajadzībām. „*Emocijas ir kā rezultāts tam, kā pats organisms novērtē savas attiecības ar vidi. Tās rodas brīdī, kad organisma un vides līdzsvars ir traucēts. Tās rosina indivīda aktivitāti, stimulē un regulē viņa mijattiecības ar vidi*” (1;193)

Vigotskis pārliecinoši ir argumentējis mākslas nozīmi cilvēka dzīvē blakus zinātnē un tehnikai, uzsverot, ka māksla ir kā personības apziņas veidotāja sabiedrībā. Mākslinieciskais pārdzīvojums nav tikai personības kā individualitātes veidojošais faktors, bet gan spēks, kas ietekmē visu cilvēcisko attiecību kopumu. „*Māksla, paceļoties līdz visaugstākā līmeņa pārcilvēciskajām vērtībām, palīdz apsteigt realitāti.*” (1;198)

Ņemot vērā mākslas nozīmi personības attīstībā, mācību un audzināšanas procesā īpaša uzmanība ir jāvelta estētiskajam pārdzīvojumam. Vigotskis *estētiskā pārdzīvojuma aktivitātes fenomenu* raksturo kā „*otrreizēju radošo sintēzi*”, kas ienes kvalitatīvas pārmaiņas personības veidošanās procesā. „*Pateicoties estētiskā pārdzīvojuma aktivitātei, bērns iegūst spēju un gatavību skaistā un patiesā uztverei, savas garīgās dzīves, personiskās jēgas, kultūras daudzveidīgo norišu apjautai, jeb kulturizācijas procesam.*” Personības estētiskais rosinātājs nav tikai māksla, bet arī rotaļas, mācības, saskarsme, daba un daudzveidīga jaunrade.(1;200)

Emocionālajam fonam ir būtiska loma estētisko jūtu veidošanās un attīstības procesā, jo mākslas darba uztvere ir cieši saistīta ar pārdzīvojumu. Pēc V. Vigotska teorijas, to veido emocionālā domāšana un izpratne, kas ir ne tikai intelektuāli pamatota, bet arī emocionāli virzīta. Mākslinieciskais pārdzīvojums ir kā virzītājspēks bērna attīstībā, tāpēc viens no izglītības uzdevumiem ir attīstīt spēju uztvert skaisto, kā arī piešķirt tam personisku nozīmi. Viens no vizuālās mākslas kā mācību priekšmeta uzdevumiem ir attīstīt emocionālo domāšanu, kas savukārt sekmē tēlaino un abstrakto domāšanu, kā arī radošumu, kam ir būtiska loma personības apziņas veidošanās procesā. Mūsdienās jebkurā darbības sfērā panākumu atslēga ir elastīgums un radošums, tāpēc mākslai ir nozīme ikviena indivīda attīstībā.

2. KRĀSA

2.1. krāsas uztvere

Terminu *krāsa* var skaidrot dažādi, jo cilvēks to spēj uztvert gan fiziski – ar redzes, taustes sajūtam, gan psiholoģiski – iekšēju un subjektīvu sajūtu līmenī.

Viena no visplašāk apspriestākajām krāsām ir sarkanā. Šī krāsa izceļas starp citām tās piesātinājuma un intensitātes dēļ. Iespējams tāpēc asociācijas, kas tiek saistītas ar sarkano krāsu ir tik daudzveidīgas, tāpat kā tās krāsainības pakāpes. Šī krāsas plašāks skaidrojums tika izvēlēts, jo sarkanā ir krāsa, ko bērni izceļ starp citām un saista to ar skaistumu.

1. Krāsa kā materiāla substance

Krāsa ir viendabīga organisku un neorganisku pigmentu suspensijas plēvi veidojoša viela. Šajā kategorijā tiek izdalītas ūdens, eļļas, emaljas, silikātu, līmes, u.c. bāzes krāsas. Dažādas krāsvielas ir organiski savienojumi, kas tiek izmantotas dažādu materiālu – koksnes, tekstila, ādas, polimēru krāsošanā. (20;27)

2. Krāsa un gaismas fizika

Krāsa ir īpašība, kas vizuālās uztveres procesā, balstoties uz redzes sajūtu tiek piešķirta materiālās pasaules objektiem.(19;27)

Jau Aristotelis (384.-322. g. p.m.ē) pieņēma, ka krāsa rodas, gaismai sajaucoties ar tumsu. Ievērojami vēlāk līdzīgas teorijas piedāvāja R. Dekarts, J. Kuplers un R. Huks. Šo zinātnieku skatījumā krāsa tika raksturota kā noteikta gaismas īpašība. Pamatus mūsdienu priekšstatiem par krāsu lika Ī. Ņūtons, kurš 1672. gadā savā pētījuma rezultātus publicēja darbā „*Gaismas un krāsu jaunā teorija*”. Viņš saskatīja krāsas analogiju ar skaņu. „*Līdzīgi tam, kā gaisa svārstības, iedarbodomās uz ausīm rada skaņas sajūtu, gaismas iedarbība uz acīm liek sajust krāsu.*” (12;51) Eksperimentējot ar saules gaismas sadalīšanu spektra krāsās, Ņūtons mēģināja skaidrot dažādo krāsu toņu rašanos ar pamatkrāsu jaukšanu. Viņš uzskatīja, ka pamatkrāsas ir septiņas – tas ir, varavīksnes krāsas. (12;51)

Krāsu daudzveidības saistību ar acs uzbūves īpatnībām pirmais skaidroja T. Jungs (1802), bet tikai 1964. gadā pieņēmumiem par krāsu dalīšanas principu acs tīklenē tika gūti eksperimentāli apstiprinājumi.

Lai mēs spētu izjust krāsu, gaismas impulsam caur acs tīkleni ir jāsasniedz smadzeņu redzes centrs. Acis uztver gaismu neatkarīgi no tā, vai objekts gaismu izstaro pats (saule, mākslīgais apgaismojums), vai atspīd no objekta, kas pats neizstaro gaismu. Gaismas impulss kā signāls tiek uztverts, pastiprināts un raidīts uz smadzenēm. Cilvēka redze ir apbrīnojama - mūsu acis spēj atšķirt apmēram 10 miljonus krāsu toņu. „*Visi krāsu toņi rodas acs ābolā*

esošo fotoreceptoru savstarpējās iedarbības dēļ.” Lai gan redzes aparāts visiem cilvēkiem darbojas pēc viena principa, tomēr krāsu uztvere katram no mums ir atšķirīga. Fizioloģiski to nosaka acs jutīgums. Tas tiek raksturots pēc minimālā kairinājuma, kas nepieciešams, lai veidotos redzes uztvere. Acs jutīgums dzīves laikā attīstās un mainās.(22)

3. Krāsa kā iekšēja sajūta

Katra cilvēka krāsu redzes uztvere ir subjektīva, jo to ietekmē dzīves pieredze, vērtību sistēma, emociju un jūtu pasaule, kā arī domāšanas veids. Cilvēks skaidri redz to, pret ko izjūt interesi. Lai gan acs tīklenē ir izvietoti 130 miljoni krāsas uztveres receptoru, līdz smadzenēm nokļūst tikai tā informācija, kas ir uzskatīta par svarīgu. Apziņu sasniedz tikai 1/10 000 000 daļa no kopējās informācijas apjoma. Tas skaidrojams ar krāsu ietekmi uz cilvēka pašsajūtu un īpašībām, ko izraisa intuitīvs krāsu pārdzīvojums. (22)

Dabas fotogrāfa un biologa Māra Kundziņa (1936) darbība ir saistīta ar mākslas un dabas estētisko vērtību, kā arī cilvēka emocionalitātes izpēti. Viņš krāsu raksturo kā uztveres reakciju uz noteiktu enerģijas veidu. Tā nepastāv ārpus organisma. Krāsa dzimst iekšpusē kā īpaša sajūta, ko mums dāvājusi daba. Daudzo pasaules lietu skaistums caur krāsu izpaužas tik spēcīgi, ka bezgala plašu emociju gammu var izteikt ar krāsu palīdzību vien. Smalkās vibrācijas, uz kurām acis reaģē, spēj radīt vētru cilvēka komplicētajā uztverē. Šī reakcija bieži vien nav saistīta ar racionālā prāta līdzdarbību. Krāsa pati par sevi apstiprina un noliedz, uzbudina un nomierina.(12;50)

Krāsas subjektīvās uztveres īpatnības ir sevišķi nozīmīgas vizuālajā mākslā. Glezniecībā pastāv ciešs sakars starp krāsas vizuālajām, emocionālajām un garīgajām izpausmēm. Mākslinieciskā tēla veidošanā vislielākā nozīme ir saiknei starp reālo krāsu un tās iedarbību, ko uztver acs, un to, kas rodas cilvēka apziņā.(14;4)

Katra mākslinieka krāsu uztvere un interpretācija ir subjektīva, tomēr pastāv vienoti uzskati par katras krāsas optiskajām un emocionālās uztveres īpašībām, kā arī to simbolisko nozīmi. Šie uzskati būtiski ietekmē mākslinieka krāsu izvēli savu domu un attieksmes ekspresijā.

Sarkana krāsa

Sarkanās krāsas spēcīgās emocionālās ietekmes dēļ, teju katram ir savs viedoklis par to. Sarkana krāsa ir pirmā, ko atšķir bērns pēc dzimšanas. Bērniem viss skaistais saistās ar sarkano krāsu. Tas skaidrojams ar bērnu emocionālo pasaules uztveri un vecumposmam raksturīgo egocentrismu. (14;66)

Tā ir viena no trim pamatkrāsām ar vislielāko viļņa garumu krāsu spektrā, tāpēc sarkanā tiek uzskatīta par aktīvāko, skaidrāko un vieglāk uztveramo krāsu redzes laukā. Šī krāsa izceļas starp citām tās piesātinājuma un intensitātes dēļ.

Izcilais krievu abstrakcionisma pārstāvis Vasilijš Kandinskis (1866-1944) sarkanās krāsas skaņu raksturo kā dziļu, ar spēcīgu un noteiktu intensitāti. Tā mirdz savā būtībā un izstaro briedumu, vienotu enerģiju.(11;79)

Lai gan sarkanā krāsa tiek saistīta ar uguni un karstumu, tā var būt gan silta, gan vēsa. Tiek izdalītas četras sarkanās krāsas pamatvariācijas: (skatīt pielikumā 1.5 -1.8 attēlus)

1. gaiša, silti sarkana (*scarlet red - tulk. no angļu val.*) – Šo krāsas toni V. Kandinskis asociē ar enerģiju un uzvaru. Tās ietekme tiek salīdzināta ar vidēja toņa dzeltenu krāsu.
2. spilgti sarkana (*vermillion red - tulk. no angļu val.*) - tiek saistīta ar asām izjūtām. Šis krāsas tonis ir visplašāk pielietotais dažādās kultūrās – ornamentos un tērpos. Tas veido atvērtu un skaistu harmoniju ar zaļo krāsu.
3. rubīnsarkana (*madder red - tulk. no angļu val.*) – ir krāsas tonis, kas guvis dziļuma iespaidu, pievienojot debeszilo toni spilgti sarkanajam. Tādejādi krāsas mirdzums pieaug, bet aktivitāte samazinās. Šis tonis tiek salīdzināts ar jaunu un svaigu skaistumu.
4. vēsi sarkana/ bordo (*burgundy red - tulk. no angļu val.*) – ir vēsi sarkanais tonis ar purpura noskaņu. Šī krāsas variācija ir smagnējāka, nopietnāka un mazāk enerģiska par citām. Pretstatā rubīnsarkanajai tā saistās ar pieredzi un briedumu. (11;79-81)

Vācu rakstnieks un mākslas teorētiķis Johans Volgangs Gēte(1749-1832) silti sarkano krāsu saista ar satriecošam sajūtam. Tā īpaši patīk enerģiskiem un veseliem cilvēkiem, jo dzeltenās un oranžās krāsas radītās patīkamās sajūtas sasniedz augstāko enerģijas līmeni spilgtā dzeltensarkanajā krāsā. Šī krāsa īpaši saista bērnus. Spilgti sarkano J.V Gēte uzskata par harmonisku dzeltenās un zilās krāsas savienojumu. „*Acs tajā rod ideālu apmierinājumu. Karmīnsarkanā rada nopietnības, cieņas un bijības iespaidu. Tumšāka krāsa simbolizē vecumu, gaišāka – jaunību.*”(14;37)

Sarkanā krāsa bieži tiek asociēta ar uguni un asinīm, tāpēc mākslā tā bieži tiek izmantota, lai atainotu briesmas, dusmas un vardarbību. Tā tiek saistīta arī ar sirds bailēm un sāpēm, ko raisa mīlestība un kaisle. Krāsu asociācijas palīdz skatītājam pilnīgāk uztvert mākslas darba kontekstu. Piemēram, Paula Gogēna gleznā „*Vīzija pēc sprediķa*” (Skatīt 1.pielikumā 1.5 attēlu) sarkanā krāsa ir asiņu piepildīts fons, uz kura notiek dramatisks cīņa - pretošanās Dieva gribai.(31)

Sarkana krāsa tiek saistīta ar tādām rakstura iezīmēm un emocijām kā atsaucība, izlēmība, enerģija, pārliecība, spēks, darbīgums un harizma. (14;51)

Sarkanā, nepārprotami, ir enerģijas krāsa. Šī krāsa piesaista uzmanību, tāpēc tiek izmantota brīdinājuma un aizlieguma signālos. Tā izceļas starp citām spektra krāsām. Sarkana krāsa tiek saistīta ar skaistumu un pašpārliecību. Iespējams, tāpēc šī krāsa tā īpaši piesaista bērnus un jaunus cilvēkus.

2.2. Krāsa dažādu teoriju skatījumā

Ī. Ņūtons bija pirmais, kurš pamatkrāsas izvietoja aplī. Šāds krāsu aplis sākotnēji tika paredzēts lietošanai dabas pētniekiem un zinātniekiem, taču ar laiku pievērsa arī mākslinieku uzmanību. Aplī krāsas tika attēlotas kā segmenti – sarkans, oranžs, dzeltens, debeszils, tumši zils un violets. (12;58)

Nākotnē Ņūtona izveidotais krāsu aplis kalpoja kā iedvesma neskaitāmiem māksliniekiem. Viens no tiem - Klods Butets, kurš pirmais atainoja Ņūtona krāsu apli (1708)(skat. 1.Pielikumā 1.1 attēlu) Ņūtona idejas par krāsu iedvesmoja arī 20. gs. modernisma virziena māksliniekus. Viens no tiem bija Františeks Kupka, kura glezna „Ņūtona diski”(1912) atspoguļo Ņūtona ideju par krāsu saplūšanu, veidojot tīru, baltu gaismu.(6;117-119)

Kā ikvienai, arī Ņūtona krāsu teorijai bija savas vājās puses. Vienisprātis ar Ņūtonu nebija Johans Volfgangs Gēte (1749-1832). Veroties caur prizmu un meklējot krāsu kopsakarības, viņš atklāja nepilnības Ņūtona krāsu mācībā. Gēte apskatīja krāsu no redzes uztveres īpatnību puses. Viņš tiek uzskatīts par fizioloģiskās optikas un krāsu uztveres psiholoģijas pamatlicēju. (12;58)

J.V Gētes līdzgaitnieks gleznotājs Filips Otto Runge (1777-1810) pilnveidoja Gētes krāsu teoriju un izveidoja trīsdimensionālu krāsu sistēmu – sfērisku lodi. Tajā attēlotas piecas pamatkrāsas un sekundārās krāsas skalā no gaiša uz tumšu. Šādā veidā Runge pilnveidoja Gētes krāsu harmonijas principus ar papildus krāsu kontrastiem. (6;169)

Krāsu psiholoģijas vēsturē būtiska loma ir krievu māksliniekam Vasilijam Kandinskim (1866-1944). Viņš uzsvēra krāsas psiholoģisko ietekmi, kā krāsas radītu iekšēju vibrāciju. Līdzīgi kā F.O Runge, Kandinskis uzskatīja, ka vienkāršākais krāsu iedalījums ir siltas un vēsas, gaišas un tumšas krāsas. Galvenokārt siltums tiek asociēts ar dzeltenu krāsu, savukārt vēsums ar zilu. Tumšums tiek asociēts ar melnu, bet gaišums – ar baltu krāsu.(11;46)

Vācu mākslas un kino teorētiķis, kā arī mākslas psiholoģijas pasniedzējs Rūdolfš Arnheims (1904-2007) apskatīja krāsas nozīmi mākslas kompozīcijā, iedalot tās trīs kategorijās: Pamatkrāsas, sekundārās krāsas un trešās pakāpes krāsas. Visas šīs krāsu kategorijas veido krāsu apli.

Atšķirības starp šīm trim kategorijām pamatā bāzējas uz siltām - vēsām krāsu attiecībām. Arnheims, raksturojot krāsu, velk paralēles starp krāsu īpašībām un temperatūras sajūtām.

2.2.1. Johans Volfgangs Gēte

Johans Volfgangs Gēte (1749-1832) tiek uzskatīts par krāsu uztveres psiholoģijas pamatlicēju. Viņa darbs „Krāsu teorija”(1810) nav zaudējis aktualitāti arī mūsdienās. Gētem tika pārņemts subjektīvisms un mākslinieciskas izpētes metodes, tomēr viņš spēja saskatīt saikni starp krāsu un cilvēka psihi. Pēc Gētes teorijas krāsa ir psiholoģisks simbols cilvēka domām un jūtām.

J.V Gēte izveidoja krāsu apli ar trim pamatkrāsām – zilu, sarkanu un dzeltenu. Krāsu aplis sastāvēja no trim krāsu pāriem. Diametrāli pretējie krāsu toņi cilvēka redzes uztverē viens otru it kā papildina, radot noteiktas psiholoģiskas reakcijas, kādēļ tās dēvē par papildkrāsām, jeb atvasinātām krāsām. Aplā krāsu zonās tika ierakstīti attiecīgo toņu psiholoģiskie raksturojumi.(14;59). (skat. 1.Pielikumā 1.2 attēlu)

Īpašu uzmanību Gēte veltīja krāsu indukcijai - gaišuma, hromatiskajai, vienlaicīgajai un secīgajai. Viņš uzskatīja, ka krāsām, kuras rodas sajūtās, nav tikai gadījuma raksturs. Tās jau ir ieprogrammētas kā redzes sistēmas reakcija uztvertajam. Kontrastējošā krāsa parādās kā pretstats inducējošajai, tas ir, acij piedāvātajai. Tādā veidā izpaužas vispārējais psiholoģiskās esības likums – pretstatu vienība un vienība daudzveidībā: *”Kad acij piedāvā tumšo, tā prasa gaišo; tā savukārt prasa tumšo, kad piedāvā gaišo, un izpauž dzīvā tiesības tvert objektu caur pretstatu.”* Gēte pārliecinājās par to, ka aplā diametrāli pretējās krāsas – papildkrāsas, ir tās, kuras savstarpēji izsauc viena otru skatītāja apziņā. Dzeltenā pieprasa zili violeto, oranžā – ciāna zilo, savukārt fuksijas krāsa – zaļo, un otrādi.(12;59)

Gēte pilnveidoja savu teoriju, pamatkrāsas un papildkrāsas izvietojot trijstūra formā, kurus varēja salikt kopā vienādmalu trijstūra konstrukcijā vai zvaigznei līdzīgā aplī. Mainot trīsstūru savstarpējo izvietojumu, iespējams novērot toņu mijiedarbību. Trīsstūra virsotnē novietotas pamatkrāsas, bet pārējie trīsstūri ir otrās un trešās pakāpes krāsas.(sk. Attēlu) Aplūkojot dažādi sakārtotas trīsstūru grupas, Gēte attiecīgajām krāsu kombinācijām piedēvēja noteiktu emocionālo noskaņojumu.(12;59 - 60.) (skat. 1. Pielikumā 1.4 attēlu)

Balstoties uz novērojumiem par krāsas emocionālo iespaidu un izmantojot krāsainus stiklus, Gēte iedalīja krāsas *pozitīvajās* – dzeltena, sarkandzeltena, dzeltensarkana un *negatīvajās* – zila, sarkanzila, zilsarkana. Pirmās grupas krāsas rada možu, aktīvu un darbīgu noskaņojumu, savukārt otrās grupas krāsas – nemierīgu un nomācošu noskaņu. Zaļā tika uzskatīta par neitrālu krāsu. (14;37.)

J.V.Gētes skaidrojums katrai no krāsām:

Dzeltena - „*Acs priecājas, sirds kļūst plašāka, noskaņojums jautrāks, liekas, krāsa izstaro siltumu.*” Tīra dzeltenā krāsa ir acīm tīkama, savukārt sajaucot šo krāsu ar aukstā spektra krāsām, rodas negatīvāka noskaņa.

Oranža - Šai krāsai var piedēvēt dzeltenās krāsas raksturojumu, tikai lielākā mērā. Oranžā krāsa ir vēl enerģiskāka un izteiksmīgāka par tīru dzelteno.

Dzeltensarkana – pēc Gētes domām, šī krāsa izraisa satriecošu sajūtu. Tā īpaši patīk enerģiskiem un veselīgiem cilvēkiem, jo dzeltenās un oranžās krāsas radītās patīkamās sajūtas sasniedz augstāko enerģijas līmeni spilgtā dzeltensarkanajā krāsā. Šī krāsa pievelkot bērnus un mežonius.

Zila – „*Ja pasauli aplūko caur zilo stiklu, rodas skumju izjūta. Tā ir enerģiska krāsa, tomēr atrodas negatīvajā pusē un savā diženajā tīrībā simbolizē satraucošu neko.*” Zilā ir auksta krāsa. Tā rada mistisku noskaņu un atstāj dīvainu, vārdos grūti aprakstāmu iespaidu.

Sarkanzila – Dēvēta arī par ceriņkrāsu, rada nemiera sajūtu. Krāsa tiek raksturota kā dzīve, bet ne dzīvespriecīga.

Zilsarkana – salīdzinot ar sarkanzilo, nemiera sajūta pastiprinās. Pēc Gētes domām šo krāsu tīrā veidā ir grūti izturēt ilglaicīgi.

Sarkana – Tiek uzskatīta par harmonisku dzeltenās un zilās krāsas savienojumu. „*Acs tajā rod ideālu apmierinājumu. Karmīnsarkanā rada nopietnības, cieņas un bijības iespaidu. Tumšāka krāsa simbolizē vecumu, gaišāka – jaunību.*”

Purpurs – Ja pasaule tiek aplūkota purpura gaismā, rodas šausminoša nokrāsa, sajūta. Gēte šo sajūtu salīdzina ar pastardienu. Šī ir valdnieku iecienīta krāsa, tā simbolizē diženumu un noteiktību.

Zaļa – Ir dzeltenas un zilās krāsas apvienojums. Šī krāsas iespaidā dvēsele atpūšas. (14;37-38.)

Gētes teorijā tiek vilktas paralēles starp cilvēka prāta un krāsu harmoniju. Cilvēka dvēsele tiecas pēc pilnības, vienotības un harmonijas. Cilvēks, ieraugot kādu krāsu, tiecas saskatīt citus krāsu toņus, ar mērķi radīt krāsu apla vienotību un veselumu. Šie Gētes izdarītie secinājumi atbalsojas mūsdienu pētījumos par „*krāsu uztveri un tās saistību ar veģetatīvo nervu sistēmu.*” Gēte ir izdalījis harmoniskākos krāsu salikumus: dzeltens – sarkanzils, zils – sarkandzeltens, purpurs – zaļš. Šīs krāsas veido krāsu apli, kurā harmoniskās krāsas izvietotas viena otrai pretim.(14;38-39.)

2.2.2. Filips Otto Runge

Filips Otto Runge (1777-1810) bija vācu gleznotājs, romantisma mākslas virziena pārstāvis. Viņš kā J.V Gētes līdzgaitnieks pilnveidoja Gētes krāsu teoriju un izveidoja trīsdimensionālu krāsu sistēmu – sfērisku lodi. Tajā attēlotas piecas pamatkrāsas (balta, melna, zila, dzeltena, sarkana) un sekundārās krāsas skalā no gaiša uz tumšu. Šādā veidā Runge pilnveidoja Gētes krāsu harmonijas principus ar papildus krāsu kontrastiem. (6;169)

Viņa mērķis bija radīt skaidrāku izpratni par krāsu uztveri un organizāciju. Runge uzskatīja, ka tikai aplis vispilnīgāk spēj atainot krāsu savstarpējo harmoniju. Savstarpēji sajaucot trīs pamatkrāsas – dzeltenu, zilu, sarkanu, tiek izveidots divpadsmit krāsu aplis Iekļaujot aplī baltu un melnu krāsu, kuras atrodas uz tā centrālās ass, veidojas telpiska forma – sfēriska lode, kurā saskatāmi 252 krāsu toņi. Šāds telpisks modelis skaidri parāda piecu pamatkrāsu savstarpējās atšķirības un pozīcijas. Lodes šķērsgriezumā visas hromatiskās krāsas veido pāreju uz apļa centru, tas ir, pelēku krāsu – balansu starp balto un melno, (24;15-42) (skat. 1.Pielikumā, 1.3 attēlu)

Pētot sevis izveidoto krāsu modeli, Runge pievērsās krāsu harmonijas, disonanses un monotomijas studijām. Par savstarpēji harmoniskām tika uzskatītas tās krāsas, kuras savstarpēji sajaucot, neveidojas pelēka krāsa. Par harmoniskiem krāsu kontrastiem Runge uzskatīja attiecības starp dzeltenu, oranžu, violetu un zlu krāsu. Savukārt disonanse rodas starp krāsām, kuras sajaucot iegūst pelēko nokrāsu, tas ir, pretkrāsām (sarkana – zaļa, dzeltena – violeta). Saskaņa kā monotomija pastāv starp blakus krāsām, piemēram, zila – violeta, dzeltena – oranža. Krāsu kompozīcija mākslas darbā tiek veidota balstoties uz šiem krāsu attiecību pamatprincipiem, tāpēc Runges krāsu sistēma ir lielisks palīgs savas konstruktīvi skaidrās uzbūves dēļ.(24; 46-62)

Galvenās atziņas O. Runges teorijā:

- Pievienojot balto, krāsas kļūst blāvākas, gaišākas un vieglākas, bet tās zaudē savu skaidrību.
- Melna padara citas krāsas netīras. Tām kļūstot tumšākam, zūd tīrība un skaidrība.
- Krāsu gaišuma-tumšuma pakāpe nav atkarīga tikai no baltas un melnas krāsas. Liela nozīme ir arī krāsas caurspīdīguma pakāpei. Tumsai un gaismai nav tāda pati ietekme uz caurspīdīgām krāsām, ka baltai un melnai uz necaurspīdīgam, jeb sedzošām krāsām.

Ja salīdzina Gētes un Runges krāsu teorijas, var manīt dažas atšķirības. Runge atšķirībā no Gētes nesaista krāsas izcelsmi ar gaismu un tumsu. Savukārt Gēte neizrāda interesi par krāsu caurspīdīgumu/ necaurspīdīgumu, kas ir viens no Runges pamatprincipiem krāsu izpētē.

2.2.3. Vasiļijs Kandinskis

Krāsu psiholoģijas vēsturē būtiska loma ir krievu māksliniekam Vasiļijam Kandinskim (1866-1944). Viņa sākotnējā radošā darbība bija raksturīga tajā laikā dominējošajam impresionisma virzienam, savukārt laika gaitā Kandinskis kļuva par vienu no izcilākajiem abstrakcionisma virziena pārstāvjiem. Pēc V. Kandinska vārdiem, abstraktajā mākslā „*Uzsvars tika likts uz krāsas, līnijas un kompozīcijas asociatīvo vērtību, par pamatu ņemot J.V Gētes un O. Runges romantisko krāsas teoriju, kā arī R. Steinera filozofiju*” (30)

Pēc Kandinska domām, cilvēka darbības pamatā ir jūtas un emocijas, kas virza konkrētas darbības. Teorija iegūst jēgu, apvienojumā ar jūtām, rosinot radošu darbību – ekspresiju. Šī ekspresija nevar būt noteikta, definēta vai ielikta konkrētos rāmjos.

Pirmais teorētiskais ieskats abstrakcionismā bija grāmata „*Par garīgo mākslā*”(1912). Šī publikācija atspoguļo ideju par mākslas mērķu būtību saskaņā ar dabas un visuma likumiem, kā arī garīgumu mākslinieka pašizpaušmes un attīstības procesā.

Raksturojot krāsas psiholoģisko darbību, Kandinskis uzsver krāsu radīto iekšējo vibrāciju, kas ir nākamais solis pirmajam fiziskajam krāsas baudījumam. Šī krāsas vibrācija var rasties kā tiešs impulss, tā arī asociāciju un jautājumu rezultātā. Krāsas impulss var balstīties uz asociācijām ar nesenu pieredzi. Piemēram, sarkanā krāsa var radīt karstas sajūtas, analogas liesmām, jo sarkanā tiek dēvēta par uguns krāsu. Silti sarkanais tonis var šķīst uzbudinošs, savukārt cits sarkanais tonis saistīsies ar sāpēm, riebumu, jo radīs asociācijas ar plūstošām asinīm. Šajā gadījumā krāsa atmodinās atbilstošas fiziskās sajūtas, kuras neapšaubāmi atstās iespaidu uz prātu un sajūtām.(11;47-51)

Šāda krāsu uztvere un ietekme ir subjektīva, jo ir atkarīga no individuālām redzes īpatnībām un pieredzes. Piemēram, dzeltenu krāsu kāds raksturo kā skābu, jo tā tiks asociēta ar citrona garšu. Krāsas var tikt raksturotas kā raupjas un nepatīkamas, savukārt citas kā mierīgas un labvēlīgas, jo it kā tiecas pēc pieskāriena (kā tumša ultramarīna zila, rožu sārtā, u.c). Pēc šī principa var rast atšķirību starp siltajām un vēsajām krāsām. Ir krāsas, kas liekas maigas (rožu sārtais tonis), un krāsas, kas šķiet smagnējas(kobalta zaļais, zili zaļais tonis).

Būtībā krāsa ir spēks, kas tieši ietekmē cilvēka dvēseli. V. Kandinskis krāsas ietekmi raksturo šādi: „*Krāsa ir kā klaviatūra, acis ir kā veseris un dvēsele ir klavieres ar neskaitāmiem taustiņiem. Mākslinieks ir roka, kas spēlē, skarot vienu taustiņu pēc otra, radot dvēseles vibrācijas.*”(11;52)

Krāsa pastāv ciešā mijiedarbībā ar formu, jo tā nevar eksistēt pati par sevi. Krāsai ir vajadzīgas robežas. Forma var atainot kā reālu, taustāmu objektu, tā arī abstraktu, garīgu būtību. Formas, kas spēj raksturot garīgu enerģiju, ir aplis, trīsstūris, rombs, trapecē u.c.

Kandiskis uzskata, ka abstraktākām formām ir lielāka pievilcība, jo tām ir vairāk garīga kā materiāla vērtība. Neatkarīgi no tā vai mākslas darbu veido reālas vai abstraktas formas, galvenais ir harmonija šajā darbā un iekšējs pacilājums, ko tas raisa. Nepieciešamību pēc reālām vai abstraktām formām nosaka cilvēka iekšējās vajadzības un sajūtas.

Nav nozīmes meklēt krāsām atbilstošākās formas, pirms nav saskatītas vienkāršākās krāsu attiecības un iedalījums. Pirmais, kas parasti ienāk prātā, ir siltas un vēsas, gaišas un tumšas krāsas. Tālāk var izveidot vēl četrus krāsu variantus – tumši silts un gaiši silts, tumši vēss un gaiši vēss. Galvenokārt siltums tiek asociēts ar dzeltenu krāsu, savukārt vēsums ar zilu. Tumšums tiek asociēts ar melnu, bet gaišums – ar baltu krāsu. Vērojot šīs krāsas mākslas darbā, siltās krāsas izvirzās priekšplānā, it kā pietuvojoties skatītājam. Turpretī vēsās krāsas attālinās no skatītāja. Tumšās krāsas it kā saraujas, savukārt gaišās – izplešas.(11;70-72)

(Skat. 1. Pielikumā 1.5 attēlu)

V. Kandinska krāsu raksturojums:

Dzeltena krāsa – ir zemes krāsa, jo to nav iespējams padarīt dziļāku. Apvienojumā ar citām siltajām krāsām tā rada prieku un enerģiju. Vēsa dzeltena krāsa turpretī rada slimīgu iespaidu. Tā tiek salīdzināta ar dusmām, agresiju un spēcīgu neprātu.

Zila krāsa – ir debesu simbols. Tā rada miera sajūtu. Kad zila krāsa pietuvojas melnai, tā raisa dziļu skumju un smaguma sajūtu. Kad zila tiek sajaukta ar baltu krāsu, tās kustība virzās uz atturību.

Zaļa krāsa – tiek raksturota kā balanss starp dzeltenu un zilo krāsu. Zaļā ir visnomierinošākā starp visām krāsām. Tai ir labvēlīga nomierinoša ietekme, bet ilgstošā laika posmā tā var šķist nogurdinoša. Zaļai krāsai nav kustības un emociju. Tā ir nelokāma, stingra un pašapmierināta. Zaļā ir vasaras krāsa, jo simbolizē dabu, kad tā atpūšas no ziemas skarbajām vētrām un pavasara pārpilnās dzīvības. Kad zaļa krāsa tiek sajaukta ar dzeltenu, tā atdzīvojas, vienlaikus paužot nosvērtību. Ja zaļo padara gaišāku ar baltu krāsu, tiek saglabāta vienaldzība, savukārt, ja to padara tumšāku, saglabājas miers.

Balta krāsa – simbolizē pasauli, kurā izzudušas visas pārējās krāsas. Balta krāsa ir kā klusums, kas pilns iespēju, kā nebūtība un tukšums pirms dzimšanas. Balta krāsa simbolizē aukstumu.

Melna krāsa – ir klusums bez iespējām, kā nāves klusums. Melns raksturo ko izdegušu un izdzisušu, kā pelnus pēc bērēm. Tā ir vismazāk skanīgā krāsa bez harmonijas, tāpēc citas krāsas izceļas uz melna fona.

Pelēka krāsa – tiek iegūta sajaucot baltu un melnu krāsu. Tā ir pasīva krāsa, kas nerada nekādas emocijas. Šī krāsa nerada kustību, jo sastāv no divām krāsām, kas nav aktīvas. Sajaucot šīs krāsas, rodas disonance, kas tiek salīdzināta nebeidzamu sienu vai bezdibeni.

Līdzīgu pelēko toni iegūst, sajaucot sarkanu un zaļu krāsu. Tas ir pasivitātes un kvēlojoša siltuma sajaukums.

Sarkana krāsa – ir enerģiska un dzīva krāsa. Sarkanie toņi var būt gan silti, gan vēsi. Silts un gaišs sarkanais tonis, līdzīgi kā dzeltena krāsa, pauž spēku, enerģiju, noteiktību un uzvaru. Spilgti sarkano toni raksturo asas izjūtas un tiek salīdzināts ar sakarsētu, kvēlojošu dzelzi.

Vēsi sarkanais tonis rada dziļuma iespaidu. Enerģija un aktivitāte samazinās, bet nekad neizzūd līdz zaļās krāsas līmenim.

Oranža krāsa – rodas sajaucot silti sarkano un dzelteni krāsu. Tā saglabā sarkanās krāsas spēku, neļaujot kļūt vieglprātīgai. Oranža ir vīrišķīgi spēcīga krāsa, kas apzinās savu spējas.

Violeta krāsa - tiek iegūta, sajaucot vēsi sarkano toni ar zilu krāsu. Tā saglabā vēsi sarkanās krāsas aktivitāti, bet ir vairāk skumja un slimīga. Tā raksturo vecumu.(11;72-81)

V. Kandinska teorijā krāsa tiek raksturota kā līdzeklis jūtu un emociju atmodināšanai. Dažādas nokrāsas spēj atmodināt un izteikt emocijas daudz pilnīgāk kā vārdi. Krāsa kā mākslas valodas pamatelements vārdiskus paskaidrojumus neprasa, jo vārdi spēj sniegt tikai mājienus.(11;82-83)

2.2.4. Rūdolf Arnheims

Rūdolf Arnheims (1904-2007) bija kino un mākslas teorētiķis, kritiķis, kā arī geštalta psihologs un mākslas psiholoģijas pasniedzējs. Viņa pētījumus par vizuālo uztveri atspoguļo simtiem publikācijas un vairāk kā ducis grāmatu par mākslu, no kurām zināmākā ir „Māksla un vizuālā uztvere”(1974). (29)

Apskatot krāsas nozīmi mākslas kompozīcijā, Arnheims krāsu iedala trīs kategorijās:

1. Pamatkrāsas ir hromātiskās krāsas - sarkana, zila, dzeltena un ahromātiskās krāsas – melna un balta. Šīs krāsas ir galvenie pīlāri krāsu kompozīcijā. Tās ir spēcīgas, nelokāmas un stingras. Pamatkrāsām ir spēcīga ietekme uz citām krāsas, bet pašas tās ietekmētas netiek.
2. Sekundārās krāsas - oranža, zaļa, violeta veido līdzsvaru starp pamatkrāsām. Šīs krāsas tiek raksturotas kā nosvērtas. Katra no pamatkrāsām, ar ko tās ir savienotas, veido saskaņu ar citām krāsām, tāpēc sekundārās krāsas ir kā tilti krāsu kompozīcijā.
3. Trešās pakāpes krāsas – ir sešas krāsas, kas atrodas starp pamatkrāsām un sekundārajām krāsām. Visas šīs krāsu kategorijas veido krāsu apli.

Melna un balta krāsa, kā ceturta un piekta no pamatkrāsām, kas atrodas ārpus hromātiskā krāsu apļa. Šī iemesla dēļ visas krāsu sistēmas ir trīs dimensionālas – sfēriskas lodes, ar centrālo asi, kas veido skalu pārejā no balta uz melnu. (21)

Atšķirības starp šīm trim kategorijām pamatā bāzējas uz siltām - vēsām krāsu attiecībām. Arnheims raksturojot krāsu, velk paralēles starp krāsu īpašībām un temperatūras sajūtām. Piemēram, tieši pamatkrāsu nelokāmības dēļ tās saistās ar vēsām sajūtām, savukārt sekundāro un atvasināto krāsu kompleksums un elastība pietuvina tās siltumam.

Līdzsvars mākslas darbā tiek panākts, apvienojot divus kompozīcijas komponentus – krasu un formu. Formas uzdevums ir virzīt acis uz būtiskāko kompozīcijas daļu. Krāsa pamatā pilda šo pašu funkciju, piepildot formu.

Krāsu kompozīcijā tiek izšķirtas divas galvenās tendences:

1. *Pieaugošās sarežģītības bioloģiskā un sociālā tendence.* Jo sarežģītāka kļūst kompozīcija, jo grūtāk ir vadīt darba kopējo struktūru.
2. *specifiskā tendence noteiktās kultūrās.* Piemēram, Naturālistiska ticamība, kas saskatāma, raugoties Rietumu kultūru mākslas vēsturē.

Krāsu asociācijām ar dabu ir tieša ietekme uz krāsu ekspresiju. Balta un dzeltena krāsa saistās ar gaismu, zaļa krāsa tiek saistīta ar koku lapotni un zāli, savukārt sarkana un rozā tiek saistīta ar siltumu un asinīm. Melna krāsa mūsu uztverē saistās ar nakts tumšumu. Tāpēc, kad gleznotājs maina dabiskās krāsas, viņa radītās krāsas izskatās kā novirze no reālās pasaules. (21)

3. MANDALA

3.1. Mandala - aplis

Vārds „*mandala*” cēlies no sanskrita – senās Indijas valodas un tulkojumā nozīmē „svētais aplis”. Mandalas radīšana sākas, uzzīmējot apli. Tas var būt vienkāršs kā bērna zīmēts aplis, kā arī tik sarežģīts kā Tibetas mūku vai Navajo indiāņu veidotie sakrālie zīmējumi (Skat. 2.1 Pielikumā 2.1.1 - 2.1.4 attēlus) Mandalas radījusi cilvēku nepārvaramā vēlme iepazīt savu iekšējo būtību, pielīdzināt to ķermeniski iepazītajai realitātei un atmodināt sevī saskaņu ar visumu.(3;3.lpp)

Katrs no mums dzīvē ir saskāries ar mandalām. „*Daba ir pārpilna ar mandalu piemēriem. Katra šūna mūsu ķermenī ir dzīva mandala. Mandala ir acs zīlīte, sniega pārsla, putna ligzda, velosipēda ritenis un Zeme. Saule ir savas kosmiskās mandalas centrs.*”(13;4.lpp) Mandalas var uztvert arī konceptuāli. Tie ir radu, draugu loks, kā arī sabiedrība mums apkārt. Ikviens no mums savā īpašā veidā ir centrs paša uzturētai, paša radītai mandalai.

Šveices psihiatrs un filozofs, kā arī analītiskās psiholoģijas skolas pamatlicējs Karls Gustavs Jungs (1875-1961) savos darbos ir atzīmējis, ka principā jebkurš aplis ir mandala. Viņš pielietoja mandalu kā līdzekli terapijā, jo uzskatīja, ka mandala ir personības centrs, sevis apzināšanās personības vienotībā. Jungs veidoja mandalas pats un aicināja to darīt arī savus pacientus ar mērķi izprast savus iekšējos pārdzīvojumus.(10;229-235)

Mandala kā aplis simbolizē pilnību, kas ataino dievišķo, cilvēka saikni ar bezgalību, pasauli cilvēka ķermenī un ārpus tā. Aplis simbolizē mūžību, jo tam nav ne sākuma, ne gala. Tas apzīmē pilnību, debesis un visumu. Apļa bezgalīgā būtība daudzās civilizācijās ataino sezonu ciklisko turpinājumu un saules nebeidzamo attīstību debesīs.(17;334.lpp)

Modernajās kultūrās cilvēku ikdienā dominē vairāk taisnas līnijas kā apļveida, kas primāri balstītas uz horizontālēm un vertikālēm. Apaļas formas cilvēks labāk uztver ar sajūtām kā prātu. Aplī skatītājs sastop nebeidzamu līniju bez sākuma un gala un vēro kompozīciju apkārt, iespējams, neredzamam, bet noteiktam centram. Tas pielīdzināms laika ritumam, kam nav ne sākuma, ne gala.

Atkarībā no cilvēka rakstura, skatītājs redz sevi vai nu aplim iekšpusē, vai ārpus tā.

Sajūtas esot it kā apla iekšpusē var tikt interpretētas kā:

- a) Impulss, virzīta informācija no apla malām uz tā centru, jeb vēlme pēc savas noslēpumainās dzīves vienotības meklējumiem.
- b) Impulss, dzīves enerģija tiek izstarota no neredzamā centra uz ārpusi, uz riņķa līniju. To var salīdzināt ar personības izaugsmi, kā dzīvība attīstās no olas.
- c) Aplis var būt kā aizsardzība no ārējiem apstākļiem. Kā dzīvība, ko pasargā olas čaumala. Psiholoģiski tas skaidrojams ar katra cilvēka vēlmi pēc drošības un būt pasargātam. (5;230-235.lpp)

Mandala kā aplis simbolizē personības veselumu un pilnību. Ikkatrs no mums ir dzīvē ir sastapies ar mandalām. Daba ir pārpilna ir vizuāliem tās piemēriem. Mandalu kā formu var uztvert arī konceptuāli. Katrs cilvēks ir sava apla centrs, savukārt tuvie cilvēki – ģimene un draugi veido šī apla struktūru. Apaļas formas cilvēks pilnīgāk uztver ar sajūtām kā prātu, tāpēc radiālas kompozīcijas veidošana veicina atbrīvotību un atvērtību, kas ir viens no priekšnoteikumiem uz emociju un sajūtu vizualizēšanā.

3.2. Mandalas veidošanas iespējas un analīze

Visplašāk zināmā un izmantotā mandalas veidošanas tehnika ir aplis ar centru un simetriski veidotu struktūru ap to. Bieži, veidojot mandalas intuitīvi, rezultāts iespējams arī ovāls, kvadrātveida, piecstūra vai citas formas.

Izplatītākie mandalu veidi:

- Apls ar centru un četrkārtīgu simetriju, veidots ar konkrētām vai abstraktām formām;
- Apls ar centru bez simetrijas, veidots ar konkrētām vai abstraktām formām;
- Apls ar centru dubultu, trīskārtīgu, pieckārtīgu utt. simetriju;
- Apls bez centra ar abstraktām vai konkrētām formām, kas ir izvietotas neatkarīgi viena no otras;
- Apls bez centra ar abstraktām vai konkrētām formām, kurām ir skaidri redzama saistība vienai ar otru un kas attēlo pazīstamu situāciju, noskaņu vai stāstu;
- Citas formas – kvadrāts, ovāls, piecstūris, sešstūris – ar vai bez simetrijas, ar abstraktām vai konkrētām formām.(27)

Nozīmīgs ir ne tikai mandalas veidošanas – radošās darbības process, bet arī tās analīze. Mandalas analīze ir jāveic pēc tās pabeigšanas, jo paņemot mandalu pēc nedēļas, sajūtas var būt pilnīgi citas, jo mandala ir kā patreizējās realitātes momentuzņēmums. Tā ir nepārtrauktas kustības process, tāpat kā dzīve.

Mandalas analīzes galvenie jautājumi:

- Kādas sajūtas manī izraisīja attiecīgās krāsas izmantošana vai attiecīgā simbola veidošana?
- Ko attiecīgā krāsa un simbols man nozīmē šobrīd?
- Ar kādām emocijām es saskāros, veidojot mandalu? Vai es biju mierīgs, satraukts, priecīgs, pacilāts, neapmierināts, noskumis, dusmīgs u.tml.? (27)

Intuitīvi veidots mākslas darbs nevar būt pakļauts stingriem noteikumiem, tāpēc mandalas veidošanas iespējas ir plašas. Princips, kas galvenokārt tiek ievērots, ir apla forma. Pārējais ir paša autora ziņā.

Veidojot mandalu, darbs tiek balstīts uz sajūtām. Krāsu un formu izvēle ir intuitīva. Kad mandala ir pabeigta, rezultāts ir gandarījums par paveikto. Vizualizējot negatīvās emocijas, cilvēks var vieglāk no tām atbrīvoties, savukārt atainojot pozitīvās, tās tiek vairotas. Pabeigta mandala var tikt analizēta, lai iepazītu un izzinātu sevi. Mandala ir kā konkrēta brīža vai dzīves situācijas momentuzņēmums. Tā atspoguļo cilvēka attieksmi, sajūtas un emocijas, kuru analīze ir lietderīga emocionālā intelekta attīstībā, lai veidotu harmoniskas attiecības ar sevi un sabiedrību.

3.3. Mandala vēsturē un mūsdienās

Aplu attēli un spirālveida motīvi vienlaicīgi parādījušies visās aizvēsturiskajās kultūrās.(Skat. 2.1 Pielikumā 2.1.5 attēlu) Šie motīvi un simboli ir atrasti zīmējumos uz alu sienām, klintīm, laukakmeņiem un tiek datēti kā 40 000 gadus seni. Mandalu piemēri ir atrasti katrā no kontinentiem.

Tās izmantotas kā rīki, lai interpretētu un piefiksētu informāciju, apzīmētu laiku. Mandalas radītas kā rituālā māksla, lai veiktu dziedināšanu, ar mērķi paplašināt pašpārlicību.

Pirmās mandalas kā meditācijas instrumenti Tibetā parādījās apmēram astotajā gadsimtā. Tibetas budismā mandala ieņem nozīmīgu lomu kā svētais instruments – *Jantra*. Tās mērķis ir būt klāt meditācijās un koncentrēšanās procesos.(10;235.lpp)

Lai arī lielākoties Mandala saistās ar Budistu un Hindu tradīcijām, tās sastopamas arī Eiropas kultūrās un reliģijā. Piemēram, aplu motīvi ķeltu kultūrā un rozes ornamenti Gotikas laika sakrālajā arhitektūrā.(skatīt 2.1 Pielikumā 2.1.6 un 2.1.7 attēlus) Arī musulmaņu mākslinieki izmantojusi šīs ģeometriskās formas, lai atainotu visuma pilnību (islāma zvaigzne).(skatīt 2.1 pielikumā 2.1.8 attēlu)

Lai arī mūsdienās mandala bieži tiek saistīta ar vēsturisko sakrālo mākslu, tai ir arī laikmetīga un profāna nozīme. Dažādi patērētāju pētījumi liecina, ka pircēji priekšroku dod precēm ar apla motīvu, iegādājoties tās par 40 % vairāk kā preces ar citām formām. Šī iemesla dēļ tiek piedāvāts liels klāsts ar patēriņa produktiem ar apla motīviem, kā arī ir logo ar apla formas dizaina elementiem (Mercedes, Google Chrome, Dell, Starbucks coffee, CocaCola, XXV Vispārējo latviešu Dziesmu un XV Deju svētku logo, u.c.). Zināšanas par apla psiholoģiju mūsdienās izmanto daudzi reklāmdevēji, manipulējot ar tā formas ietekmi uz patērētāju zemapziņu.(25)

Mandalas un apla kā formas spēcīgā ietekme ir apzināta jau kopš cilvēces pirmsākumiem. Mandalas kompozīcijas pamatprincipi kā sakrālos, tā profānos mākslas darbos saskatāmi visās civilizācijās no laika pirms mūsu ēras līdz pat mūsdienām. Mandala ir universāla forma, kuras motīvs tiek pielietots, lai uzrunātu un viestu uzticību patērētājos. Reklāmas industrijā šis motīvs tiek izmantots dažādu firmu logo ar mērķi radīt drošības un lojalitātes sajūtu.

3.4. Mandala un Vizuālā māksla

Bērni, izmantojot liektas un taisnas līnijas, veido mandalu, kas ir pašportrets, sevis kā cilvēka apzināšanās. (Skatīt 2.2 pielikumā 2.2.1 attēlu) No aplveida formas – galvas, zīmējot turpinājumu, kas ir ķermenis un ekstremitātes, bērns apzinās sevi kā miesisku būtni uz Zemes. Tā ir tiekšanās pēc iekļaušanās konkrētā kultūrvidē, sabiedrībā, kā arī savas garīgās kapacitātes. Tas ir arī princips, pēc kura mākslinieki veido mandalas. (25)

Mandalu kā dizainu un konstrukciju var pielietot mākslas studijās, strādājot ar simetriju, dizaina paraugiem, krāsu, sapņu tēlainību un metamorfozi, mācību programmas un dažādu svētku tematikās. Darbojoties ar dažāda veida kompozīciju un apla dalījumiem tiek attīstīta formas apzināšanās iekšējo sajūtu līmenī. Mandalas radīšana ir kā pašportreta veidošana, savas universālās un individuālās būtības apzināšanās. Šī iemesla dēļ tā ir tik efektīva darbam ar bērniem, jauniešiem un pieaugušajiem visos vecumos. Mandala ir izpratnes veidošana par daļu rašanos to harmonisku kārtību. Tiek radīta garīga telpa, kurā var veidot priekšstatu par sevi kā daļu no pasaules un par pasauli sevī. (25)

Mandalu krāsošana var palīdzēt nomierināties, kad jūtamies izkliedēti un cīnāmies ar kādām grūtībām. Mācību telpā mandalas jo bieži spēj nomierināt hiperaktīvus bērnus un radoši atraisīt tos, kuri jūtas garlaikoti. (3;3.lpp)

Mandala ir universāls līdzeklis vizuālās mākslas stundās, ar kura palīdzību var atraisīt skolēnu tēlaino domāšanu un radošo darbību dažādu tēmu ietvaros. Šo apla kompozīciju var veidot kā plaknē, tā arī trīsdimensiju vidē un pielietojot plašu materiālu klāstu, Piemēram, ar pirkstiņkrāsām (skatīt 2.2 pielikumā 2.2.2 attēlu), kas īpaši ieteicamas pirmskolā un sākumskolā sīkās motorikas attīstībā. Mandalu iespējams veidot arī bez noteikta centra, sižetu attīstot ārpus apla (skatīt 2.2 pielikumā 2.2.3 attēlu).

Veidojot mandalu, tiek atainots iekšējais noskaņojums un sajūtas. Savukārt mandalas analizēšana sniedz iespēju apzināt un izprast šīs iekšējās sajūtas.

Par mandalas kā līdzekļa lietderību sevis iepazīšanā un izzināšanā esmu pārliecinājusies personīgajā pieredzē. Mandalas zīmēšana sniedz iespēju atpūsties no ikdienas dzīves steigas un veltīt laiku sev. Tā ir iespēja ieklausīties sevī, savas sajūtas un pārdzīvojumus atainojot vizuāli. Viena no manis zīmētajām - „Miera mandala” (skatīt 2.2 pielikumā 2.2.5 attēlu) ir kā abstrakts meditatīvs zīmējums. Rezultātā šī mandala atgādina ziepju burbuli – vidi, kas rada un saglabā iekšēju mieru. Savukārt otrs piemērs no personīgā arhīva ir mandala „dzīvības zieds” (skatīt 2.2 pielikumā 2.2.4 attēlu), kas ir sakrāli spēcīga, ģeometriskā forma. Analizējot izkrāsotu mandalu, īpaša nozīme tiek piešķirta izvēlētajām krāsām.

4.UZDEVUMU KOPAS IZVEIDE

4.1. Tēmas nozīme mācību procesā jaunākajā skolas vecumposmā

Diplomdarba uzdevumu kopa tika izveidota un realizēta Bauskas Sākumskolas 3. klasē. Lai pārlicinātos par tēmas piemērotību konkrētajam vecumposmam un atlasītu piemērotākās mācību metodes, tika apkopota un analizēta informācija no literatūras avotiem un veikta pedagoģiskā novērošana skolā.

Šim vecumposmam raksturīgs enerģiskums, plaša emociju gamma, kas novērojama skolēnu uzvedībā, un augsts radošais potenciāls. Bērniem šajā vecumā dominējošā ir emocionālā uztvere, tāpēc aktuāli ir veidot izpratni par vizuālo mākslu kā subjektīva, emocionāla pārdzīvojuma izpausmes veidu.

Šis, manuprāt, ir piemērotākais vecums, kad pielietojot mandalu var apgūt iemaņas sasaistīt krāsu un formu ar bērna iekšējo emocionālo noskaņojumu, kā arī attīstīt emocionāli bagātu un intuitīvu radošo darbību, kā arī izpratni par mākslu kā vizuālu un emocionālu komunikācijas veidu starp mākslinieku un mākslas darba skatītāju.

Bērna psihoemocionālās attīstības pamats ir neirālā darbība. Cilvēka centrālās nervu sistēmas darbība tieši ietekmē psihiskās funkcijas. Bērniem pieaugot, runu, psihisko darbību un uzvedību regulē galvenokārt kreisā smadzeņu puslode. Apmēram līdz desmit gadu vecumam šis kreisās puslodes funkcionālais pārsvars vēl nav tik izteikts kā pieaugušajiem. Šis ir viens no bērnu daudzveidīgo emocionālo izpausmju, viņu fantāzijas un radošās aktivitātes izskaidrojumiem.(15;33 - 34.lpp)

Izcila personība bērnu vizuālās mākslas pedagoģijā - Valentīna Hibnere (1926-2001) uzskatīja, ka sākumskolā skolēnu emocionalitāte spēcīgi ietekmē viņa radošumu vizuāli radošajā darbībā. Pozitīvas emocijas sekmē estētisko audzināšanu un palīdz apgūt radošo darbību. Šādas emocijas veidojas labā mikroklimatā. Emociju neverbālās izpausmes ir bērna vizuālajos radošajos darbos, verbālās – to komentāros. (8;114.lpp)

Būtiska loma intuitīvu, uz sajūtām balstītu darbu veidošanā ir analīzei. Svarīgi ir ne tikai paust savas emocijas vizuāli, bet arī runāt par tām. Tā kā skolēniem sākumskolā svarīga ir iespēja izteikties – raksturot sava darba procesu un rezultātus, ir jāvērs liela uzmanība pabeigto darbu analīzei. Tas ir arī viens no mandalas veidošanas pamatprincipiem.

Saskaņā ar E. Eriksona personības attīstības psihosociālo teoriju šim vecumposmam (6 – 11 gadi) raksturīga aktīva pasaules izzināšana, kā arī zināšanu un prasmju apguve. Nozīmīga ir bērna pašapliecināšanās. Šajā vecumā bērni ir ļoti centīgi, bet ja tiek kavētas, traucētas bērna darbības iespējas, veidojas mazvērtības sajūta. To var novērst bērna iekļaušana dažādās aktivitātēs. Bērnam pašam darbojoties, pieaug viņa pašnovērtējums, pašcieņa un pārliecība par sevi.(15;51.lpp)

Pašvērtējums jaunākajā skolas vecumā kļūst adekvāts un deferencēts. Bērni sevi vērtē, raksturo abstraktāk. Piemēram, „ Es cenšos...”, „Man nesanāk...”, „Es esmu...”. Ap septiņu gadu vecumu, skolas gaitu sākumā, veidojas jauns „Es” tēla aspekts – „Es” sabiedrībā jeb sociālais „Es”.

Bērni iemācās atšķirt sevi no citiem, uztvert sevi kā pilnīgi atšķirīgu un unikālu, kaut arī dominē tendence nemitīgi sevi salīdzināt ar citiem. (15;94.lpp)

E. Eriksons uzskata, ka šis vecums ir nozīmīgs spēju un interešu attīstībā. Skola un labi pedagogi var kompensēt to, kas, iespējams, ir trūcis ģimenē – drošības sajūtu, patstāvības izjūtu un iniciatīvu.(19;50.lpp) Tieši tāpēc šis ir īstais laiks, lai vizuālās mākslas stundās tiktu ielikti pamati bērna emocionālā intelekta attīstībā, kam ir būtiska nozīme spējai iekļauties sabiedrībā un veiksmīgi darbībai visās dzīves jomās mūža garumā. Šis ir laiks, kad skolotājs ir autoritāte un paraugs, tāpēc svarīgi ir radīt emocionāli labvēlīgu atmosfēru klasē, lai veiktu rezultatīvu audzināšanas procesu.

Pēc Ž. Piažē kognitīvās attīstības teorijas, šis ir laiks, kad bērns izmanto noteiktus loģiskās domāšanas elementus: klasificē, konceptuāli sakārto lietas pēc to saistības un veic operācijas ar skaitļiem. Bērns spēj veidot simbolus un tēlus, pārveidot tos savā domāšanā. Domāšanas operācijas šajā vecumposmā iespējamas tikai ar reāliem objektiem, situācijām, vai arī tādām, ko bērns spēj iztēloties.(16;52) Ņemot vērā šī vecumposma kognitīvās attīstības līmeni, apgūstamās vielas saturu, kas šajā gadījumā ir krāsu emocionālā uztvere, vēlams apgūt balstoties uz skolēnu pieredzi un veidojot asociācijas viņiem saprotamā līmenī.

Psihologs, pedagogs Ļ. Vigotskis ir uzsvēris intelektuālās attīstības mijiedarbību ar emocionālo un gribas attīstību. Būtisks priekšnoteikums bērna attīstībā ir sociālajai un kultūrvidei. Kultūrvide, kurā cilvēks atrodas, tieši ietekmē un nosaka viņa personības vajadzības un iezīmes. Jau no agras bērnības cilvēks mācās no apkārtējiem, apgūstot dzīvošanai nepieciešamās iemaņas un pieņemot apkārtējo attieksmes un vērtības par savām. Lai veicinātu skolēna sevis izziņas procesus, ir nepieciešams noteikt viņa pašreizējo attīstības pakāpi, tas ir, izpētīt skolēna problēmrisināšanas spējas, darbojoties patstāvīgi. Ir būtiski noskaidrot arī to, ko bērns spēj paveikt sadarbībā ar pieaugušo, lai novērtētu viņa

tuvākās attīstības zonu. Mācību process ir veiksmīgs tad, ja tas vienmēr mazliet pārsniedz skolēna pašreizējās attīstības spējas, jo mācības ir ceļš uz attīstību.(19;28.)

Mācīšanos sākumskolā raksturo vēlme pēc pasaules izzināšanas, izmantojot visas piecas maņas, lai iepazītu dažādas lietas un procesus. Bērns labprāt izsaka savas domas dažādos veidos – runā, raksta, zīmē, veido, kā arī izrāda interesi par citu cilvēku viedokli – klausās un lasa. Svarīgi ir izprast situāciju, kurā bērns ir iesaistīts, tāpēc skolēni droši uzdod dažādus jautājumus un izdara secinājumus. Viens no komponentiem mācību procesā ir drošas vides veidošana, jo nepieciešamība pēc drošības ir svarīga, lai nebaidītos riskēt, izmēģināt ko jaunu un pats izdarīt izvēli. (16;59.)

4.2. Uzdevumu kopas mērķis un iecere

Uzdevumu kopas mērķis ir sekmēt 3. klases skolēnu tēlaino domāšanu, izmantojot krāsu kā galveno māksliniecisko izteiksmes līdzekli sajūtu un emociju atainošanā mandalās. (Skatīt 3. Pielikumu)

Uzdevumu kopa tika izveidota un aprobēta Bauskas Sākumskolas 3. klasē. Tā sastāv no 4 uzdevumiem, kuru kopējais pedagoģiskās izmēģinājuma darbības laiks ir 9 mācību stundas (9*40 min). Pirms šīs tēmas skolēniem jau tika sniegtas pamatzināšanas krāsu mācībā, kas tika atkārtotas un pilnveidotas.

Uzdevumi tika veidoti ar ieceri parādīt krāsu kā galveno vizuālo izteiksmes līdzekli emocionālās noskaņas radīšanā. Lai šo ieceri piepildītu, tika izvēlēti V. Kandinska sākotnējie impresionisma mākslas virziena darbi un vēlākie abstrakcionisma mākslas darbi. V. Kandinska māksla tiek raksturota kā emocionālo sajūtu atainojums. Īpašu uzmanību mākslinieks ir veltījis krāsai. V. Kandinska glezna „*Krāsu studijas, Kvadrāti ar koncentriskiem apliem*” 1913 tika izmantota kā paraugs pirmajam uzdevumam kopas izveidē.

Turpmākie trīs uzdevumi tika veidoti aplveida kompozīcijā - kā mandalas. Veidojot mandalu, cilvēks tajā intuitīvi atspoguļo savas sajūtas, emocijas, noskaņojumu. Tas skaidrojams ar apla kā formas spēcīgo psiholoģisko ietekmi uz cilvēku. Apaļas formas cilvēks labāk uztver ar sajūtām kā prātu. Uzdevumu kopas izveidē tika pielietoti sekojoši mandalu kompozīciju veidi:

1. Aplis ar centru un četrkārtīgu simetriju (2. Uzdevums)
2. Aplis ar centru bez simetrijas, veidots ar konkrētām un abstraktām formām (4. Uzdevums)
3. Aplis bez centra ar abstraktām un konkrētām formām, kurām ir skaidri redzama saistība vienai ar otru un kas attēlo pazīstamu situāciju, noskaņu vai stāstu(27) (3. Uzdevums)

Trešajā uzdevumā kā tēli tika izmantoti plaukstu silueti. Roku žesti tāpat kā sejas vaibsti pauž informāciju par cilvēka raksturu, noskaņojumu, attieksmi un emocijām. Rokas ir cilvēka darbības un noskaņojuma simbols. Mākslas darbos tās var paust mīlestību, naidu, šaubas, neizpratni, labvēlību un noraidījumu.(23) Plauksta ir piemērots simbols, ko pielietot sākumskolā abstrakta pašportreta veidošanā. Tāpat kā sejas vaibsti, arī plauksta katram no mums ir unikālas. Tajās var atspoguļot savu raksturu, noskaņojumu un tēlainas asociācijas.

Mandalas kā intuitīva darba veidošanas process ir individuāls un prasa iedziļināšanos, tāpēc ir svarīgi, lai skolēni viens otru neiespaidotu un neietekmētu otra darbu. Solu izkārtojums klasē ir piemērots individuālam darbam, jo tie ir izvietoti katrs atsevišķi. Šāds izkārtojums, ļauj skolēniem vairāk iedziļināties savā darbā un mazāk ietekmēties no citiem.

Nepieciešamības gadījumā, organizējot grupas darbu, galdus ir ērti sakārtot pēc nepieciešamības.

Vērtēšana

Pedagoģiskajā psiholoģijā vērtēšana tiek raksturota kā „*process, kurā tiek apkopota, interpretēta un sinestezēta informācija, lai izdarītu spriedumus par audzēkņiem, dotu audzēkņiem atgriezenisko saiti par viņu progresu, stiprajām un vājajām pusēm, epriestu par mācīšanās efektivitāti*”.(7;502)

Pedagoģiskajā darbībā vērtēšanas norise ir ikdienas darbība, jo skolotājs izdara spriedumus, vērojot mācību procesa norisi. Neformāla vērtēšana tiek veikta ar mērķi iegūt vispārēju informāciju par skolēnu – viņa īpašībām un sniegumiem. Savukārt formālā, jeb strukturētā vērtēšana ietver uzdevumus, aptaujas, pārbaudes darbus. Šādi vērtējumi tiek rakstiski reģistrēti.(7;503)

Lai pārliecinātos par konkrētas mācību vielas apguvi, ka arī skolēnu spējas atbilstoši izvirzītajam mērķim vai standartam, tiek pielietota kriteriālā vērtēšana. Kriteriālie mērījumi tiek veikti, lai izvērtētu skolēnu individuālās zināšanas un prasmes, nesalīdzinot viņu ar citiem. Kritēriju pamatā ir skolotāja darbības pieredze, noteiktas programmas joma, kā arī skolotāja vērtību skala un intuīcija. (7;508-509)

Pedagoģiskajā izmēģinājuma darbībā uzdevumu rezultāti tika vērtēti pamatojoties uz kriteriālās vērtēšanas pamatprincipiem. Tika izstrādāti vērtēšanas kritēriji, lai pārliecinātos par uzdevumos izvirzīto mērķu sasniegšanu. Skolēnu darbi tika vērtēti atbilstoši skolas vērtēšanas sistēmai, tas ir: „+” (ir apgūts), „/” (daļēji) un „-” (nav apgūts). Pēc katra no kritērijiem darbs tika vērtēts ar „+”, „/” vai „-”, un, šos kritērijus summējot, tika iegūts attiecīgs gala vērtējums. Pirmajos trīs uzdevumos tika vērtēta katra skolēna individuālā izpratne, savukārt pēdējā - 4. uzdevumā tika vērtēti skolēnu sniegumi grupās.

4.3. Mācību metodes mūsdienīga mācību procesā

Mūsdienīgs mācību process ir skolotāja un skolēna mijiedarbība. Tā ir saskarsme, kurā skolēns un skolotājs ir vienlīdzīgi. Skolotājam ir jāpalīdz iemācīties, nevis jāmača. A. Špona uzskata, ka audzināšanas darbs ir maksimāli efektīgs un visveiksmīgāk mijiedarbība notiek tad, ja skolotāja un skolēnu starpā veidojas attiecību sistēma: *subjekts - subjekts*. Šāda sistēma veidojas, ja skolotājam izdodas sadarboties ar skolēniem kā principiāli līdztiesīgiem par spīti pieredzes un vecuma atšķirībām. Skolēns, jebkurā darbībā pārveidojot konkrētas darbības priekšmetu, atklāj jaunas sakarības un iepazīst sevi, pilnveido zināšanas, prasmes un vērtības. Skolotāja uzdevums ir palīdzēt un atbalstīt, mācīt skolēnam pašam veikt jebkuru darbu. Tātad skolotājs sadarbībā bagātina skolēna vajadzības un skolēns bagātina pats sevi. Šāda veida sadarbībā pilnveidojas abu subjektu – skolotāja un skolēna – pašapziņa. (19;31)

Sākumskolā mācību metodes tiek atlasītas ar mērķi veidot drošu un labvēlīgu emocionālo vidi, lai rosinātu skolēnus patstāvīgai un radošai darbībai. J. A. Komenskis ir teicis, ka „*prātā nav nekā, kas vispirms nebūtu bijis sajūtās.*”, Skolēniem jānodrošina iespēja darboties ar interesantiem uzdevumiem un personības attīstībai nozīmīgām tēmām, lai mācību procesā skolēni piedalītos ar prieku un interesi.

Jāpiekrīt Dr. paed. Zentas Anspokas viedoklim, ka „*Mūsdienās mācīšanās svarīgākais mērķis nav jaunas zināšanas, bet gan jauna pieredze, kādā veidā un kur var iegūt šīs zināšanas un izmantot tās citās situācijās. Jaunās zināšanas kļūst par līdzekli skolēna intelektuālo spēju attīstīšanai, pašvērtējuma veidošanai, izprotot, ko viņš jau zina un prot un kas vēl būtu apgūstams.*” (26)

Mācību procesa plānošanā un organizēšanā īpaša uzmanība jāvērs uz tēmai atbilstošu mācību metožu izvēli, pēc to piemērotības pedagoģiskajā darbībā izvirzītajiem mērķiem.

I. Maslo uzsver, ka mācību metodes ir jāizvēlas atbilstoši vecumposma izziņas darbības īpatnībām. Sākumskolā ieteicams izvēlēties mācību metodes, kuras:

- rada vidi, kurā bērns jūtas labi, tiek veicināta viņa garīgā piepūle un sekmēta mācību izaugsme;
- rosina mācīties, izmantojot visas maņas un sniedz skolēniem sadarbības iespējas;
- sekmē skolēnu un skolotāja sadarbību, sniedzot iespēju skolotājam kļūt par mācību procesa līdzvērtīgu dalībnieku, konsultantu un novērotāju;
- veicina bērnu patstāvīgas mācīšanās prasmes un rada iespējas individualizācijai; (16;55.lpp)

Vērā tiek ņemti arī tādi faktori kā: motivācijas līmenis, aktivitāte, skolēnu sagatavotības līmenis – iepriekš apgūtās prasmes, mācību telpas un materiāli tehniskās iespējas, kā arī skolēnu skaits klasē.

Izvēlētās mācību metodes:

1. Mācību dialogs (saruna) – tā nav vienkārša saruna, bet gan mērķtiecīga aktivitāte, kas tiek virzīta uz atklājumu, jaunas informācijas izpratni, tādējādi veicinot zināšanu apguvi un attīstot iecietību pret citu viedokli. Dialogs palīdz veidot izpratni, attīstīt idejas, rast risinājumus un veidot saskarsmes prasmes.(16;124)

Saruna tiek virzīta, skolotājam vai skolēniem uzdodot jautājumus. Vadoties pēc saņemtajam atbildēm tiek iesaistīti pārējie skolēni. Šādas sarunas veidā skolēni un skolotājs pauž savu pieredzi un atšķirīgos vērojumus konkrētajā tēmā. Mācību dialogā skolotājam kā sarunas vadītājam ir būtiska loma skolēnu izteikšanās prasmju un personības attīstībā. Darba gaitā individuāla saruna ar skolēnu dod iespēju saņemt viņam veltītu padomu vai risinājumu. (32;102)

2. Vizualizēšana – Tiek pielietoti dažādi simboliski uzskates līdzekļi –zīmējumi, domu kartes, shēmas, plāni. Vizuālās mākslas stundās, atkarībā no stundas uzdevumiem, tiek izmantoti attēli, mākslas darbu reprodukcijas, kā arī video materiāli, kas papildina stāstījumu. (32;104)

3. Stāstījums – Tiek izklāstīts temata saturs, kas var būt teoriju, notikumu, faktu vai viedokļu un ideju pamatojums. Skolēni klausās, uzdod jautājumus un atbilstoši uzdevumam veido pierakstus. Arī skolotājs, izklāstot tematu, var aicināt skolēnus atbildēt uz jautājumiem stāstījuma gaitā, lai noturētu skolēnu uzmanību.(32;103)

4. Praktiskais darbs – ir metode, kuras priekšrocības ir: patstāvīga un radoša darbība, teorijas sasaistīšana ar praktisko darbu, prasmes kritiski domāt un analizēt, kā arī spēja vērtēt savu un citu darbu.(16;237) Veidojot praktiskos darbus, bērns pēta un meklē risinājumus, kā savu ideju īstenot, ņemot vērā ierobežojumus, ko nosaka pieejamie materiāli, tehniskie līdzekļi un laiks. (4;78) Skolēna praktiskā darbība ir viens no svarīgākajiem pamatnosacījumiem personības spēju un dotību attīstībai, kā arī visu radošo potenču izkopšanai (9;199)

5. Grupu darbs – dod iespēju skolēniem attīstīt sadarbības prasmes, apliecināt sevi, izpildot noteiktu lomu grupā un rada drošības izjūtu. Strādājot grupā spējīgākie skolēni var palīdzēt mācīties citiem, tādējādi arī gausāki skolēni spēj labāk tikt galā ar darbu. Lai grupu darbs būtu veiksmīgs un rezultatīvs, tas prasa rūpīgu sagatavošanos un kontrolētu norisi. Pirmkārt ir jānosaka grupas lielums. vēlamais dalībnieku skaits grupā ir četri līdz pieci skolēni. Tad ir jāizvēlas veids, kā skolēnus dalīt grupās, jā sagatavo skaidras instrukcijas darbam un jānodrošina nepieciešamie materiāli.(16;79)

Darbībai grupā ir būtiska sociālā nozīme. V. Hibnere skaidro, ka ikvienam ir savas pozitīvās īpašības, kas kopīga darbībā attīstās sekmīgāk un tiek pilnveidoti audzēkņu socializācijas procesi. Kopīgā darbībā ikviens grupas dalībnieks var justies droši, ja blakus ir ieinteresēts domu partneris, atbalsts. Šādā sadarbībā var pārvarēt neuzņēmību un atbrīvoties un nedrošības. Savukārt spējīgākajiem tā ir iespēja pilnveidoties, radoši domāt, paredzot un plānojot darbības posmus un rezultātu.(9;252)

4.4. Mācību uzdevumu apraksts

Pirmais uzdevums - *Krāsu mācība, pēc V. Kandinska gleznas „Krāsu studijas, Kvadrāti ar koncentriskiem apliem” parauga.*

Paredzētais laiks: divas mācību stundas (2*40 min)

Mērķis: Iepazīstināt skolēnus ar krāsu kā galveno izteiksmes līdzekli V. Kandinska impresionisma un abstrakcionisma laika gleznās, attīstīt iemaņas atšķirt un veidot noteiktas, un intuitīvas, uz sajūtām balstītas krāsu gammās.

Jēdzieni, termini: Krāsa, siltas un vēsas, gaišas un tumšas, blāvas un spilgtas krāsas, abstrakcionisms.

Mācību līdzekļi un materiāli:

Skolotājam - sagatavota *Powerpoint* prezentācija, krāsu mācības materiāli, trafarets lapas sadalīšanai laukumos.

Skolēniem - A4 akvareļa papīrs, guaša krāsas, otas, paleta, ūdenstrauks, salvetes.

Lai gan oriģināldarbs ir gleznots ar akvareļkrāsām, kā piemērotāks variants tika izvēlētas guaša krāsas, kas neplūst tā kā ūdens krāsas. (autores secinājums, izmēģinot uzdevumu pirms tā aprobācijas).

Mācību metodes: Mācību dialogs, vizualizācija, praktiskais darbs, stāstījums

Uzdevumi:

1. Noteikt krāsu kontrastus (gaišs – tumšs, piesātināts – blāvs, vēss – silts) un noskaņas V. Kandinska gleznās.

Gleznas izvietotas *Powerpoint* prezentācijas slaidos, noteiktos krāsu kontrastos: (Skatīt 4. Pielikumā, 4.1- 4.9 attēlus)

- 1) “Buru laiva jūrā” 1902, “Papeles” 1902 (gaišas un tumšas krāsas)
 - 2) “Jūras ainava ar tvaikoni” 1906, “Isara pie Grosenhainas” 1901 (siltas un vēsas krāsas)
 - 3) “Vasara” 1901, “Murnau iela ar sievieti” 1908 (blāvas un spilgtas krāsas)
 - 4) “Lejup” 1929 (vēsas krāsas)
 - 5) “Maigs akcents” 1934 (siltas krāsas)
 - 6) “Virsmas” 1934 (pelēkas krāsas)
 - 7) “Krāsu studijas, kvadrāti ar koncentriskiem apliem” 1913
2. Veidot kompozīciju pēc parauga ar 9 kvadrātiem un aizpildīt tos noteiktās krāsu gammās.

Skolotājs uz tāfeles uzzīmē shematisku lapas sadalījumu, pēc kura skolēni A4 lapu pārveido par kvadrātu, kuru sadala vēl deviņos kvadrātos; Tad katrā kvadrātā atzīmē aptuvenu viduspunktu.

Tiek jauktas krāsas un klātas koncentriskos apļos pēc šādiem nosacījumiem:

1. Siltas krāsas
2. Vēsas krāsas
3. Tumšas krāsas
4. Gaišas krāsas
5. Blāvas krāsas
6. Košas krāsas
7. Pārējie 3 kvadrāti – krāsas pēc izvēles

3. Pastāstīt par savu darbu, tajā izvēlētajām krāsām.

Skolēni parāda savu darbu citiem, aizklāj daļu darba ar baltu lapu, parādot tikai izvēles krāsu kvadrātus un pastāsta, kādas krāsas izvēlējies savā darbā.

Otrais uzdevums - *Mandala „Krāsas un emocijas”*

Paredzētais laiks – 2*40 min

Mērķis: Veidot intuitīvas, uz sajūtām balstītas krāsu gammas; Veidot priekšstatu par konkrētu emociju un krāsu saistību

Jēdzieni, termini: krāsas, emocijas – prieks, dusmas, miers, satraukums.

Mācību līdzekļi, materiāli:

Skolotājam - apļa trafarets

Skolēniem - ūdenskrāsas, otas, ūdenstrauks, zīmēšanas papīrs, zīmulis

Mācību metodes: stāstījums, vizualizācija, praktiskais darbs, mācību dialogs

Uzdevumi:

1. Atcerēties un pārrunāt secinājumus par pagājušo stundu darbu

Skolotāja atgādina par iepriekšējo stundu darbiem un krāsu asociācijām ar emocijām, ko skolēni veidoja, stāstot par saviem darbiem.

2. Veidot radiālu kompozīciju – apli ar 4 sektoriem un 5 apliem ar kopēju centru

Skolēniem tiek izdalīti apļa trafareti (20*20 cm) ar iezīmētu centru. Skolotājs uz tāfeles uzzīmē shematisku zīmējumu, kurā parāda, kā sadalīt apli 4 daļās – sektoros un savilkt apļus, sākot no ar mazāko lielā apļa centrā. Skolēni tiek aicināti neizmantot lineālus. Pirms skolēni sāk darboties ar krāsām, skolotāja uz tāfeles uzraksta 4 emocijas/noskaņojumus, kurus skolēniem ir jāataina attiecīgi katrā sektorā.

3. Katru sektoru klāt ar krāsām kas saistās ar konkrētām emocijām/noskaņojumiem – Prieks, dusmas, miers, uztraukums.

Izmantojot ūdenskrāsas, tiek klātas krāsas, katra savā laukumā, atbilstoši konkrētajām emocijām/noskaņojumiem.

4. Apskatīt darbus un pārrunāt, ar kādām krāsām ir izteikta katra no emocijām.

Skolēni parāda savus darbus pārējiem un nosauc krāsas, kas raksturo katru no emocijām. Tiek veidots shematisks kopsavilkums, vizualizējot krāsu emocionālās asociācijas, kā rezultātā tiek izdarīti secinājumi par biežāk pielietotajām krāsām katrai no emocijām.

Trešais uzdevums – *mandala „krāsas plaukstās”*

Paredzētais laiks: divas mācību stundas (2*40 min)

Mērķis: Veidot uz sajūtām balstītu un intuitīvi izvēlētu krāsu pašportretu – mandalu.

Jēdzieni, termini: Krāsa, kontrasts, mandala, pašportrets.

Mācību līdzekļi, materiāli:

Skolotājam - sagatavota *Powerpoint* prezentācija, apla trafarets 27*27 cm, pirkstiņkrāsas

Skolēniem - paletes/ plastmasas šķīvji; A3 akvareļa papīrs, salvetes.

Mācību metodes: Mācību dialogs, vizualizācija, praktiskais darbs, stāstījums

Uzdevumi:

1. Pārrunāt roku un plaukstu nozīmi mūsu ikdienas dzīvē, to simbolisko nozīmi mākslā

Tiek veidots mācību dialogs, kurā skolotājs veido sarunu par roku funkcijām ikdienas dzīvē, neverbālo valodu un plaukstām kā sava veida unikālu pašportretu. Skolēni tiek iepazīstināti ar mandalu kā dabas formu un mākslas darbu. *Powerpoint* prezentācijā tiek parādīti dažādi mandalu piemēri dabā un mākslā. (skatīt 4. Pielikumā 4.1 – 4.6 attēlus)

2. Veidot apla kompozīciju ar savu plaukstu siluetiem

Skolēniem tiek izdalīti apla trafareti (27*27 cm) un kvadrāta trafareti. Ar trafaretu palīdzību skolēni izveido lapu kvadrāta formā, ieviel tajā apli un iekomponē tajā savu plaukstu siluetus.

3. Izveidoto kompozīciju klāt ar intuitīvi izvēlētām krāsām, attēlojot uz sajūtām balstītu krāsu pašportretu – mandalu.

Skolotājs paskaidro vērtēšanas kritēriju – formas skaidrība (lai plaukstas nesaplūstu ar fonu). Tiek atgādināti iepriekšējās stundās apgūtie krāsu kontrastu veidi – pretkrāsas, tumšas – gaišas, vēsas – siltas krāsas. Skolēniem tiek izdalītas pirkstiņkrāsas un izskaidrots princips, kā ar tām darboties. Vispirms ar krāsām tiek klāts fons, tad plaukstu silueti.

4. Uzrakstīt savas mandalas stāstu – noskaņojumu, kas tajā attēlots.

Ceturtais uzdevums – *Kolektīvā mandala – „Krāsu aplis”*

Paredzētais laiks: trīs mācību stundas (3*40 min)

Mērķis: Veidot kolektīvo klases mandalu grupās, balstoties uz iepriekšējos uzdevumos gūtajām zināšanām par krāsu attiecībām un noskaņām.

Jēdzieni, termini: Krāsa, mandala, aplikācija, grupa

Mācību līdzekļi un materiāli:

Skolotājam - sagatavoti krāsu paraugi (3*7 cm), aplis (140 cm), sadalīts 4 sektoros, žurnāli

Skolēniem - aplikāciju papīrs, žurnāli, līme, šķēres, krāsainie zīmuļi, flomāsteri.

Mācību metodes: Stāstījums, grupu darbs, vizualizācija, mācību dialogs

Uzdevumi:

1. Sadalīties četrās grupās

Skolēni tiek sadalīti 4 grupās pēc nejaušības principa – katrs no groza paņem vienu no koka klucīšiem 4 krāsās. Katrai grupai atbilst sava krāsa.

2. Sakārtot dotos krāsu paraugus pēc atbilstības siltajām, vēsajām, gaišajām un tumšajām krāsām

Katrai grupai tiek izdalīta aploksnē ar 20 krāsu toņu paraugiem. Tie ir jāizkārt aplī, kurš ir sadalīts divās daļās. Vienā apla pusē ir jāizkārt siltās krāsas, savukārt otrā – vēsās krāsas. Tad šie izkārtotie krāsu paraugi ir jāsakārto secībā no gaišākās līdz tumšākajai krāsai.

3. Veidot asociācijas dotajiem krāsu toņiem

Katra grupa izvēlas vienu no 4 aploksnēm, kurā atrodas 4 blakus esoši krāsu toņi no 16 krāsu apla. Grupas uzdevums ir uzrakstīt asociācijas, kas saistās ar konkrētajiem krāsu toņiem. Skolotāja uz tāfeles uzraksta 8 emocijas (prieks, bēdas, dusmas, miers, satraukums, bailes, interese, nogurums), no kurām skolēni var izvēlēties krāsām atbilstošākās.

4. Atbilstoši grupas krāsām veidot savu plaukstu siluetus aplikācijas tehnikā

Skolēni piemeklē atbilstošus krāsu toņus aplikāciju papīros un katrs izgriež vienu savas plaukstu siluetu. Tiek piemeklēti atbilstoši krāsu toņi žurnālu attēlos, no kuriem aplikācijas tehnikā, katrs skolēns izveido divus plaukstu siluetus.

5. Veidot kolektīvu mandalu no plaukstu siluetiem, papildināt to ar zīmētiem siluetiem

Kad grupai ir gatavi 12 plaukstu silueti, tiek sakārtota darba vieta. Kad tas ir izdarīts, katrai grupai tiek iedots viens no 4 apla sektoriem. Skolēni izvieto plaukstu siluetus dotajā sektorā krāsu pārejā, atbilstoši krāsu aplim. Tukšās vietas tiek papildinātas ar zīmētiem plaukstu siluetiem.

6. Apvienot visus 4 sektorus, izveidojot vienu apli – mandalu

Stundas noslēgumā skolotāja visus 4 sektorus novieto uz grīdas, izveidojot apli – mandalu. Skolēni apskata paveikto darbu un dalās iespaidos.

5. UZDEVUMU KOPAS APROBĀCIJA

Pirms uzdevumu izmēģināšanas pedagoģiskajā darbībā, ir nepieciešams izdarīt secinājumus par materiālo nodrošinājumu un tehniskajām iespējām, kā arī skolēnu sagatavotības līmeni.

Nepieciešamos materiālus vizuālās mākslas stundām skolēniem ir jātagādā pašiem. Šī ir viena no problēmām veiksmīgai radošajai darbībai, jo regulāri kāds no skolēniem ierodas uz stundu bez stundai nepieciešamajiem materiāliem, piemēram, krāsām un papīra. Lai to atrisinātu skolotāja aicina skolēnus savstarpēji izlīdzēt vai iedod nepieciešamos materiālus no saviem krājumiem.

Klases telpa ir piemērota sākumskolas prasībām. Tā ir gaiša un saulaina, ar krāsainiem skolēnu darbiem pie sienām. Soli klasē ir regulējami un izvietoti pa vienam, tādējādi nodrošinot iespēju individuālam darbam, kas ir būtisks nosacījums izstrādāto uzdevumu tematikai. Solus iespējams izkārtot pēc nepieciešamības, veidojot piemērotu mācību vidi grupu darbam.

Veicot pedagoģisko novērošanu, secināju, ka uzdevums uztvert krāsu kā galveno izteiksmes līdzekli mākslas darbā skolēniem tagādā grūtības. Skolēni tika aicināti noteikt krāsu radīto noskaņu dažādu gadalaiku ainavu mākslas darbu attēlos. Noskaņa tika raksturota pēc atainotajiem objektiem, nevis krāsām.

Pirmais Uzdevums

Mācību stundu norise

Stunda tika sākta ar mācību dialogu - jautājumiem par iepriekšējā stundā apgūtajām krāsu īpašībām un skolēniem parādīti sevis sagatavotie krāsu mācības materiāli ar gaišām – tumšām, siltām – vēsām, pelēkām un košām krāsām, pieliekot tos pie tāfeles.

Tika parādīta *Powerpoint* prezentācija ar V. Kandinska gleznu attēliem un veidots mācību dialogs par krāsu kontrastiem un noskaņām mākslinieka impresionisma un abstrakcionisma darbos. Gleznu attēli tika izvietoti pa diviem katrā slaidā ar atšķirīgām krāsu noskaņām tajos (gaišs – tumšs, silts – vēss, blāvs – piesātināts). Vērojot pirmos gleznu attēlus, skolēni atšķirības tajos raksturoja pēc sižeta, nevis krāsas. Savukārt darbiem kļūstot abstraktākiem, arvien niansētāk un precīzāk tika raksturota krāsa un tās radītā noskaņa. Gleznas guva apzīmējumus – drūms, bēdīgs, priecīgs, saulains, jautrs.

Pēdējais gleznas attēls prezentācijā bija „*Krāsu studijas, Kvadrāti ar koncentriskiem apliem*”.

Tika izskaidrots stundas uzdevums, shematiski vizualizējot to uz tāfeles un uzrakstot nosacījumus, pēc kuriem jāveido krāsu gammas katrā kvadrātā. Izdalīju skolēniem aplū trafaretus, ar kuru palīdzību viņi sadalīja lapu kvadrātos un lieko lapas malu nogrieza. Katrā kvadrātā tika atzīmēts viduspunkts un skolēni varēja ķerties pie krāsām. Sekoju līdzī darbam, lai novērtētu, vai visi ir sapratuši uzdevuma nosacījumus, atbildēju uz jautājumiem, konsultēju neskaidrību gadījumos. Divi skolēni darbus pabeidza krietni ātrāk par citiem, tāpēc tika doti papilduzdevumi: Veidot vienu apli lielā kvadrāta izmērā (20*20 cm) ar krāsām, kas saistās ar prieku un jautrību vienam skolēnam un veidot apli ar krāsām, kas saistās ar mieru, otram puisim. Pēc šiem uzdevumiem tika veikti secinājumi par skolēnu gatavību otrajam uzdevumam.

Kad lielākā daļa skolēnu bija pabeiguši darbus (Skatīt 5.1 Pielikumā 5.1.1 – 5.1.10 attēlus), katrs piecēlās vai iznāca klases priekšā un parādīja savu darbu citiem. Skolēni pēc savas iniciatīvas sāka stāstīt par saviem trīs izvēles krāsu apliem, tāpēc es ieteicu aizklāt pārējo darba daļu ar baltu lapu, lai pārējie vieglāk uztvertu šos kvadrātus. Stāstot par saviem darbiem, skolēni veidoja dažādas asociācijas, lai paskaidrotu, kāpēc izvēlējušies šādas krāsas. Pārējie skolēni vēroja darbus un klausījās savos klases biedros, savukārt tie, kuru darba temps ir lēnāks, varēja mierīgi pabeigt savus darbus.

Raksturojot savus izvēles krāsu kvadrātus tika veidotas šādas krāsu asociācijas:

– Priecīgas krāsas	– ziemīgas krāsas
– Bēdīgas krāsas	– valentīndienas krāsas
– Domīgas krāsas	– krāsas pēc sajūtām
– Mierīgas krāsas	– kā brauciens pie jūras
– mīļākās krāsas	

Rihards veidoja asociācijas visiem deviņiem kvadrātiem (Skatīt 5.1 Pielikumā 5.1.7 attēlu). Tās bija: diena, vakars, nakts, diena, kad visi jautri spēlējas, viss tumšs un drūms, vasara, ziema, diena.

Vērtēšanas kritēriji:

1. Izpratne par siltām – vēsām, gaišām – tumšām, spilgtām –blāvām krāsām
2. Izpratne par kompozīcijas uzbūvi (9 kvadrāti ar koncentriskiem apliem)
3. Spēja raksturot sava darba rezultātu

Vērtēšanai tika izvēlēti divu skolēnu – Unas un Kristas darbi.(skatīt 5. Pielikumā 5.1.2 un 5.1.1 attēlus)

Unas darbā skaidri ir saskatāmas noteiktās krāsu gammas atbilstoši uzdevuma nosacījumiem. Tādējādi Una parādīja savu izpratni par pārrunātajām krāsu attiecībām, tāpēc par pirmo kritēriju saņēma „+”. Una ir rūpīgi izveidojusi kompozīciju ar 9 kvadrātiem un koncentriskiem aplīem, tātad arī par otru kritēriju viņa saņēma „+”. Savu darbu Una raksturoja, veidojot tēlainas krāsu asociācijas, tāpēc arī par šo kritēriju tiek saņemts „+”. Una parādīja pilnīgu izpratni visos vērtēšanas posmos, tāpēc gala vērtējums ir „+”.

Krista savu izpratni par pārrunātajām krāsu attiecībām parādīja daļēji, jo nav skaidri saskatāma atšķirība starp blāvām, spilgtām un tumšām krāsām. Pirmā kritērija ietvaros Una saņēma vērtējumu „/” (daļēji). Otrais kritērijs – izpratne par kompozīcijas uzbūvi, tika novērtēts ar „+”, jo Krista klāja krāsas ar centīgi, ar lielu rūpību. Tā kā Kristas darba temps ir lēnāks kā klases biedriem, viņa nepabeidza darbu stundu laikā (meitene pabeidza darbu ārpus stundu laika). Iztrūka sava darba raksturojums, tāpēc trešais kritērijs tika novērtēts ar „-”. Tā kā trešajam kritērijam nav tik izšķiroša nozīme kā pirmajiem, kopsummā Krista ieguva vērtējumu „+”.

Secinājumi:

Izvērtējot skolēnu pabeigtos darbus, kā arī praktisko darbību klasē, secināju, ka daļai skolēnu nav pilnīgas izpratnes par krāsu attiecībām silts – vēss, gaišs – tumšs, piesātināts – blāvs.

Skolēni ar prieku parādīja savus darbus pārējiem un pastāstīja par sevis izvēlētajām krāsām. Ņemot vērā skolēnu vēlmi un entuziasmu izteikties, veiksmīgi tika ielānots laiks, lai visi skolēni tiktu pie vārda.

Uz sajūtām balstītās krāsu gammas tika raksturotas, pielietojot tēlainus salīdzinājumus un emocionālas asociācijas, lai gan nebija stāstījusi par krāsu emocionālajām asociācijām.

Otrais uzdevums

Mācību stundu norise

Stunda tika iesākta ar sarunu par spilgtākajiem notikumiem brīvlaika nedēļā, liekot uzsvaru uz piedzīvotajām emocijām. Sarunas gaitā rosināju skolēnus atcerēties pagājušajās stundas darbu, tādējādi arī skolēni, kuri nebija apmeklējuši iepriekšējās stundas, varēja atsvaidzināt zināšanas krāsu mācībā. Skolēni tika aicināti nosaukt emocijas un iepazīstināti ar šīs stundas tēmu.

Skolēniem tika izdalīti apla trafareti (20*20 cm) ar iezīmētu centru. Kamēr skolēni apvilka aplus, uz tāfeles uzzīmēju paraugu, kā apli sadalīt 4 daļās, jeb sektoros. Skolēni sadalīja apli 4

daļās, novelkot horizontālu un vertikālu līniju, kas krustojas centrā. Tad skolēni zīmēja aplus, sākot ar mazāko centrā un apkārt tam vēl četrus lielākus aplus. Visas darbības tika veiktas ar brīvu roku, bez lineāla izmantošanas. Es sekoju līdz tam, lai starp apliem nebūtu pārāk mazas atstarpes. Kad skolēni gatavojās ķerties pie krāsām, uz tāfeles uzrakstīju emocijas, un noskaņojumus, kurus skolēniem attiecīgi katrā sektorā ir jāataino. Skolēni veica darbus diezgan ātrā tempā, tāpēc līdz stundas beigām tie jau bija pabeigti. Dažiem skolēniem tika doti papilduzdevumi – izvēlēties vienu no sektoriem un uztaisīt kā atsevišķu apli.

Nākamā stunda tika iesākta ar darbu izdalīšanu, lai pārlicinātos, vai ir uzrakstīti autoru vārdi un skolēni varētu savu darbu parādīt citiem un pastāstīt par to. Skolēni tika aicināti nosaukt krāsas, kas atainotas katrā apla daļā. Skolotāja tās piefiksēja, uz tāfeles veidojot shematisku kopsavilkumu ar emocijām un tās raksturojošām krāsām. Kad visi skolēni bija nosaukuši krāsas katrā no sektoriem, tika apkopoti rezultāti par to, kādas krāsas visbiežāk raksturo konkrētās emocijas/noskaņojumus.

Visvairāk izmantotās krāsas do emociju atainošanai:

1. *Prieks* – sarkana, dzeltena, oranža, rozā
2. *Dusmas* – tumši zaļa, melna, tumši zila, violela, brūna
3. *Miers* – gaiši dzeltena, gaiši oranža, rozā, sarkana, zaļa, violela
4. *Satraukums* – zaļa, violela, brūna, melna, oranža, zila, dzeltena

Kad rezultāti bija apkopoti, skolēni tika aicināti saskatīt kopsakarības un atšķirības krāsās, kas raksturo katru no emocijām. Tika izdarīti sekojoši secinājumi:

- Priecīgas ir siltās krāsu gammas;
- Dusmas raksturo vēsas un tumšas krāsas;
- Kā mierīgas krāsas tika izvēlētas gaišās krāsas un tās, kuras ir personīgi *mīļākās*;
- Satraukums tika vienlīdzīgi izteikts visās krāsās, jo tas var būt tik dažāds un katram saistās ar dažādām situācijām.

Vērtēšanas kritēriji:

1. Izpratne par kompozīcijas uzbūvi (aplis ar 4 sektoriem un 5 koncentriskiem apliem)
2. Atšķirīgas krāsu noskaņas katrā no sektoriem
3. Prasme raksturot savu darbu – izmantotās krāsas

Vērtēšanai tika izvēlēti divu skolēnu – Unas un Kristas darbi. (skatīt 5.2 pielikumā 5.2.1 un 5.2.2 attēlus)

Vērtējot Kristas darbu, saskatīju pilnīgu izpratni par kompozīcijas uzbūvi. Nosacījumi tika ievēroti un rūpīgi izpildīti, tāpēc pirmais kritērijs tika atbilstoši novērtēts ar „+”. Kristas

darbā ir vērojamas atšķirīgas krāsu noskaņas katrā no sektoriem, tātad meitene ir centusies atainot katru no emocijām krāsās. Tika saskatīta Kristas personīgā izpratne par krāsu un emociju saistību, tāpēc par otro kritēriju tika saņemts „+”. Meitene nepacietīgi gaidīja savu kārtu, lai tiktu pie vārda un ar prieku raksturoja krāsu noskaņas savā darbā, tāpēc arī šis kritērijs tiek novērtēts ar „+”. Summējot visus vērtēšanas posmus, tiek iegūts galīgais vērtējums „+”.

Una bija izpildījusi visus nosacījumus par kompozīcijas uzbūvi, tāpēc meitenes izpratne par pirmo kritēriju tika novērtēta ar „+”. Šajā darbā ir saskatāmas niansēta krāsu toņu dažādība un atšķirīga noskaņa katrā no sektoriem. Izdarot secinājumus par Unas jūtīgo izpratni par emociju un krāsu saistību, otro kritēriju pārliecinoši novērtēju ar „+”. Tāpat kā Krista, arī Una labprāt raksturoja savu darbu, nosaucot krāsas, kas viņai saistās ar konkrētajām emocijām. Kopsummā Una ieguva gala vērtējumu „+”.

Secinājumi:

Skolēni spēj veidot uz sajūtām balstītas krāsu gammas, atainojot emocijas ar krāsu palīdzību. Vērojot skolēnu individuālo darbu, secināju, ka viņi iedziļinājās noteiktajās emocijās, mēģinot formulēt, piemēram, cik dažādi var būt uztraukumi un kas liek justies priecīgam.

Veidot priekšstatu par emociju un krāsu saistību izdevās daļēji, jo tika izvēlēts neatbilstošs vizualizācijas metodes paņēmiens, lai izdarītu kopsavilkumu. Laiks, kas bija nepieciešams, lai skolēni katrs individuāli pastāstītu par saviem darbiem un to atzīmētu shēmā uz tāfeles, aizņēma pārāk ilgu laiku, tāpēc daļa skolēnu jutās garlaikoti un kopsavilkums tika izdarīts lielā steigā.

Lai šo problēmu atrisinātu, pirms kopsavilkuma vēlams būtu grupu darbs, kurā skolēni varētu savā starpā pārrunāt un apkopot rezultātus par biežāk izmantotajām krāsām katras emocijas attēlošanā. Tad grupu rezultātu apkopošana un kopsavilkums aizņemtu mazāk laika un rezultāts būtu labāks.

Trešais uzdevums

Mācību stundu norise

Stundas sākumā tika veidots mācību dialogs, kurā aicināju skolēnus raksturot roku un plaukstu nozīmi savā ikdienā. Skolēniem tika parādīti roku žestu attēli *PowerPoint* prezentācijā, kurus skolēni atdarināja un raksturoja to nozīmi. Pēc šīs ekspresijas pastāstīju skolēniem par to, ka cilvēka rokas var paust emocijas tikpat spilgti kā sejas mīmikas, tāpēc

atainojot savas plaukstas, tiek veidots savdabīgs, abstrakts pašportrets. Tāpat kā sejas vaibsti katram cilvēkam ir unikāli, tā arī plaukstas katram ir citādas. Tika atklāts šīs dienas uzdevums - veidot savas plaukstas kā pašportretu, izmantojot pirkstiņkrāsas.

Atgādināju skolēniem par iepriekšējiem uzdevumiem, kuri arī tika veidoti kā aplī. Paskaidroju, ka šādas kompozīcijas apla formās dēvē par mandalām. Tika parādīti mandalu piemēri kā dabas formas un zīmētu mandalu paraugi. Atklāju un izskaidroju, ka mandala arī ir kā pašportrets, jo cilvēks tajā ataino savu noskaņojumu, sajūtas un emocijas. Mandalas tika parādītas kā dažādi kompozīciju veidi – simetriskas, ar centru un bez simetrijas un centra.

Lai gan bija paredzēts ar jēdzienu „mandala” skolēnus iepazīstināt stundas beigās, ņemot vērā tik atšķirīgo darba tempu iepriekšējās stundās un atlikušo laiku (kas bija atlicis mazāk kā plānots), pieņēmu lēmumu par mandalu pastāstīt pirms skolēnu patstāvīgās radošās darbības.

Pēc vizuālo materiālu apskates izdalīju aplū un kvadrātu šablonus, ar kuru palīdzību tika izveidota lapa kvadrāta formā un tajā ievilkts aplis. Tad aplī tika iekomponēti un apvilkti plaukstu silueti. Uz tāfeles shematiski attēloju darbības, kas skolēniem jāveic. Paskaidroju arī darba secību – vispirms klāt fonu un tad plaukstu siluetus. Kamēr skolēni veica šīs darbības, tika sagatavotas pirkstiņkrāsas, kuras no lielajiem iepakojumiem tika sadalītas pa porcijām uz paletēm un plastmasas šķīvjiem. Skolēni tās saņēma rindas kārtībā un ķērās pie krāsu klāšanas, izmantojot pirkstus. Tika atgādināts par krāsu kontrastu veidiem, pierakstot tos uz tāfeles, lai panāktu formas skaidrību darbos un plaukstas nesaplūstu ar fonu.

Darba procesā aktīvi sekoju līdzi skolēnu darbam, atbildēju uz jautājumiem un nepieciešamības gadījumā sniedzu konsultācijas un ieteikumus darbu uzlabošanai. Tika izdalīti papildus šķīvji krāsu jaukšanai. Sākot jaukt krāsas ar pirkstiem, skolēniem šis process likās dīvains, savukārt darba procesā izskanēja atziņas, ka darboties šādi ir daudz aizraujošāk, kā krāsot ar otām. Rihards un Lauris darbus pabeidza krietni ātrāk par citiem, tāpēc saņēma papilduzdevumu – uz krāsaina kartona veidot pūpolzarus vai plaukstošu koku no pirkstu nospiedumiem.

Kad skolēni rādīja savus pabeigtos darbus, daļa tos papildināja ar mutisku stāstu un atsauksmēm par savu mandalu. Piedāvāju skolēniem izvēli – pastāstīt šo stāstu arī pārējiem klasesbiedriem vai uzrakstīt to uz lapas. Skolēni izvēlējās to uzrakstīt. Piemēram, Andris savu mandalu (skatīt 5.3 pielikumā 5.3.7 attēlu) raksturoja šādi: „*Es uzzīmēju kā cilvēks atver puķes un ierauga jūru un saulrietu.*” Anna (skatīt 5.3 pielikumā 5.3.8 attēlu) rakstīja: „*Es savā mandalā saskatīju prieku par savu dzimšanas dienu!*” Marta (skatīt 4.3 pielikumā 5.3.4 attēlu): „*Mana darba noskaņa – vasara! Es attēloju pļavu ar puķēm,*

ugunskuru ar toņu pārejām un manas plaukstas attēloju kā ūdeni, jo ļoti gaidu vasaru!”
Krista (skatīt 5.3 pielikumā 5.3.1 attēlu): *„Noskaņa: ezers. Es savu mandalu taisīju zilu, zaļu, sarkanu, dzeltenu, baltu. Ārpusi taisīju spiežot pirkstus, bet plaukstas krāsojot.”* Nikola (skatīt 5.3 pielikumā 5.3.9 attēlu) sniedza šādu raksturojumu: *„Šajā darbiņā tika attēlots saulriets. Darba toņi tika sastādīti no augšdaļas gaišās krāsas līdz pašas apakšas tumšajiem un drūmajiem toņiem. Darbā tika izmantotas neizteiktās metodes. Tāds ir darbs.”*

Vērtēšanas kritēriji:

1. Izpratne par kompozīcijas uzbūvi (plaukstas aplī)
2. Spēja raksturot savu darbu (radošā darba iecere un tēlainās asociācijas)
3. Attieksme pret darbu stundā

Vērtēšanai tika izvēlēti divu skolēnu – Kristas un Niklāva darbi. (Skatīt 5.3 pielikumā 5.3.1 un 5.3.5 attēlus)

Krista veica uzdevumu ar lielu rūpību un atbildību, tāpēc par attieksmi stundā tika saņemts „+”. Visi uzdevuma nosacījumi tika ievēroti – aplī tika iekomponētas abas plaukstas, un vispirms tika klāts fons, tad plauktu silueti. Pirmais kritērijs tiek novērtēts ar „+”. Krista sniedza tēlainu sava darba raksturojumu, kā arī darba procesa skaidrojumu, tāpēc arī otro kritēriju pārliecinoši vērtēja ar „+”. Summējot visus kritērijus, gala vērtējums ir „+”.

Niklāvs piegāja darbam radoši, iekomponējot aplī plauktu siluetus sev vēlamās žestos. Darbā ir saskatāma puīša izpratne par nosacījumiem kompozīcijas uzbūvē, tāpēc par pirmo kritēriju tika saņemts „+”. Niklāvs stundā parādīja rūpīgu attieksmi pret darbu, tāpēc arī otrais kritērijs tika vērtēts ar „+”. Lai gan Niklāvs neiesniedza sava darba raksturojumu, tika sniegtas mutiskas asociācijas, tāpēc arī tiek saņemts „+”. Kopējais vērtējums Niklāva darbam ir „+”.

Secinājumi:

Skolēni ar interesi klausījās stāstījuma par mandalām, uzdeva jautājumus un daži daļiņas pieredzē, tāpēc secināju, ka tika radīts priekšstats par mandalu kā formu sava noskaņojuma, vēlmju un sajūtu atspoguļošanai.

Atšķirīgā darba tempa un neskaidro norādījumu dēļ savas mandalas stāstu uzrakstīja tikai daļa skolēnu, tāpēc uzdevuma mērķis tika sasniegts daļēji. Būtu vēlams skolēnus laicīgāk informēt par stāsta rakstīšanu, kā arī sniegt skaidrākas instrukcijas saistībā ar uzdevumu.

Klasē radās burzma un neliels haoss, kamēr skolēni saņēma krāsas. Lai to novērstu, būtu ieteicams krāsas sadalīt pa porcijām jau pirms stundas.

Ceturtais uzdevums

Mācību stundu norise - Pirmā stunda

Stundas sākumā skolēni tika sadalīti četrās grupās pēc nejaušības principa. Katrs no groza paņēma spēļu klucīti kādā no četrām krāsām, pēc kurām attiecīgi tika izveidotas grupas. Grupu darba vietas tika izvietotas katra savā klases telpas daļā, sabīdot kopā solus.

Skolēni tika aicināti izdalīt iepriekšējo stundu darbus. Paskaidroju, ka šie darbi noderēs šīs dienas uzdevumu veikšanā. Pirms pirmā uzdevuma katrai grupai iedalīju darba lapu un aploksnī ar krāsu toņu paraugiem. Pirms skolēni tās atvēra, tika paskaidroti uzdevuma nosacījumi – pirmkārt, sakārtot šos krāsu paraugus pēc piederības siltajām un vēsajām krāsām un otrkārt, sakārtotos paraugus pārkārtot secībā no gaišākā uz tumšāko. (skatīt 5.4 pielikumā 5.4.1 attēlu) Grupas paveica šo uzdevumu dažu minūšu laikā, bez manas palīdzības. Kad paveiktie uzdevumi tika apskatīti un atzīti par pareiziem, skolēni salika krāsu paraugus atpakaļ aploksnē.

Otrā uzdevuma ietvaros katra grupa izvēlējās vienu no 4 aploksnēm, kurā bija 4 blakus esoši krāsu toņu paraugi no 16 krāsu apla (skatīt 5.4 pielikumā 5.4.2 attēlu). Katrai grupai tika iedota A4 lapa un paskaidroti uzdevuma nosacījumi – uzrakstīt krāsu asociācijas izlozētajiem krāsu paraugiem. Atgādināju par otro uzdevumu – krāsu apli, kurā skolēni atainoja emocijas (prieku, dusmas, mieru, satraukumu) un uz tāfeles uzrakstīju 8 emocijas/asociācijas – prieks, bēdas, dusmas, miers, satraukums, bailes, enerģija un nogurums. No tām skolēni varēja izvēlēties savas grupas krāsām atbilstošākās. Kad uzdevums bija izpildīts, no katras grupas viens skolēns nosauca savas krāsu asociācijas (5.1 tabulā). (skatīt 5.4 pielikumā 5.4.3 – 5.4.6 attēlus)

5.1 tabula

krāsas	asociācijas
Dzeltena, oranža, silti sarkana	mīlestība, prieks, pavasaris, saule
Vēsi sarkana, violeta, zila	negaiss, roze, karogs, sāpes, debesis, dusmas
Zila, zilganzaļa, zaļa	skola, mežs, vasara, jūra, pavasaris, pļava, zāle, prieks, miers, daba, enerģija, elektrība, košums.
Zaļa, dzeltenzaļa, dzeltena	pavasaris, prieks, miers, enerģija

Skolēniem tika paskaidrots nākamais uzdevums – savos aplikāciju papīros piemeklēt krāsu toņus atbilstoši savas grupas krāsām. Tā kā šī mācību stunda tika ielikta kā izmaiņa stundu sarakstā, daļai skolēnu nebija līdzīgi nepieciešamie materiāli. To paredzot iepriekš sagatavoju krāsainos papīrus, no kuriem skolēni varēja paņemt sev nepieciešamos. Skolēni

katrs apvilka savas plaukstas siluetu uz aplikāciju papīra un izgriezta to. Līdz stundas beigām vēl bija atlikušas dažas minūtes, tāpēc skolēni ķērās pie plaukstu siluetu apzīmēšanas.

2. stunda

Solus izkārtāju atbilstoši grupu darbam pirms stundas sākuma, tāpēc, ienākot klasē, skolēni uzreiz ieņēma savas vietas pa grupām. Tika paskaidrots šīs dienas uzdevums – veidot vienu lielu klases mandalu, kurā katra grupa veidos vienu tās daļu. Devu norādījumus pirmās stundas uzdevuma izpildei. Skolēni uz papīra lapas apvilka un izgriezta divus savu plaukstu siluetus. Kad pārliecinājos, vai skolēniem ir līdzīgi žurnāli, piedāvāju viņiem izmantot arī manis sarūpētos. Tad tika izdalīti izlozētie krāsu paraugi, pēc kuriem skolēniem bija jāatrod atbilstoši krāsu toņi žurnālos. Savukārt šie atrastie toņi bija jāaplēš un aplikācijas tehnikā jāaplīmē plaukstu silueti. Tātad katrai grupai bija jāgatavo 12 plaukstu silueti – 4 no aplikāciju papīriem un 8 silueti no žurnāliem. Darbs tika iesākts enerģiski. Man nācās kontrolēt skaļuma līmeni klasē. Darbs katrā grupā noritēja atšķirīgi. Piemēram, vienā grupā Rihards varēja daļēji piedalīties stundās, tāpēc Marta palīdzēja un uztaisīja plaukstu viņa vietā. Citā grupā, savukārt, radās nesaprašanās, jo Katrīne negribēja sadarboties.

3. stunda

Stundas sākumā skolēniem tika izskaidrots stundas uzdevums – kārtot un līmēt plaukstas mandalā. Skolēni stundu iesāka ar klases kārtošānu, papīru savākšanu. Grupas, kurām bija gatavas visas 12 plaukstas, kārtoja savas darba vietas. Kad grupas darba vieta bija tīra, iedevu grupai vienu no 4 apla sektoru pamatiem, uz kura skolēni kārtoja plaukstas toņu pārejā pēc krāsu apla parauga. Kad tas bija izdarīts, apskatīju izkārtojumu, ieteicu korekcijas un plaukstas tika pielīmētas pie pamata. Brīvās vietas tika aizpildītas ar zīmētiem plaukstu siluetiem.

Šīs stundas gaitā varēja novērot dažādas sadarbības prasmes grupās:

- Pirmā grupa (Andris, Paula, Marta T., Rihards) uzdevumu paveica laikā un bez nesaskaņām, jo visu grupas biedru ieguldījums bija vienlīdzīgs. Viņi palīdzēja viens otram, lai darbs ietu uz priekšu.
- Otrajā grupā (Nikola, Marta M., Katrīne, Niklāvs) radās nelielas domstarpības, jo Katrīnei bija grūti apzināties sevi kā grupas dalībnieku. Netika ņemtas vērā grupas vajadzības, bet gan tikai savas.
- Trešās grupas (Gints, Rainers, Dainida, Lauris) vadību uzņēmās Dainida, kārtojot, līmējot plaukstas un iesakot, ko kuram no pušiem darīt.
- Ceturtā grupa (Anna, Liene, Una, Krista) darbu iesāka ļoti enerģiski, bet izklaidīgi, savukārt, kad radās problēmas ar iekļaušanos laikā, radās arī nesaskaņas. Rezultātā Krista un

Una sēdēja ar asarām acīs, jo nespēja vienoties par plaukstu izvietojumu un krāsām zīmētajos siluetos.

Piecas minūtes pirms stundas beigām, savācu visus 4 sektorus un, izkārtējot tos uz grīdas, izveidoju klases mandalu. Skolēni tika aicināti aplūkot kopā paveikto darbu (sakarīt 5.4 pielikuma 5.4.11 attēlu) Skolēni apskatīja mandalu un dalījās iespaidos, cik vērienīgs šis darbs izskatās.

Vērtēšanas kritēriji

1. Izpratne par krāsu attiecībām: silts – vēss, gaišs – tumšs
2. Spēja veidot tēlainas un emocionālas krāsu asociācijas
3. Sadarbības prasmes grupā
4. Prasme atlasīt atbilstošus krāsu toņus pēc dotajiem paraugiem
5. Izpratne par kompozīcijas uzbūvi (plaukstu izkārtējums atbilstoši nosacījumiem)

Šajā uzdevumā tika vērtēti skolēnu sniegumi grupās, nevis individuālais darbs. Vērtēšanai tika izvēlētas divas grupas – 1. grupa (Andris, Paula, Marta T., Rihards) un 4. grupa (Anna, Liene, Una, Krista).

1. grupa parādīja pilnīgu izpratni par krāsu attiecībām: silts – vēss, gaišs – tumšs, pirmo uzdevumu izpildot precīzi un dažu minūšu laikā. Par pirmo kritēriju visi šīs grupas skolēni saņēma „+”. Izlozētajiem krāsu paraugiem šī grupa radīja vistēlainākās asociācijas, tāpēc arī par otro kritēriju saņēma „+”. Jau kopš grupas izveidošanās sākuma skolēnu sadarbības prasmes šajā grupā novērtēju ar augstu, jo grupas biedri bija savstarpēji atsaucīgi, palīdzēja viens otram un spēja bez problēmām sadalīt pienākumus (piemēram, kurš slaucīs grīdu, savāks papīrus, uzzīmēs trūkstošos plaukstu siluetus). Šo kritēriju pārliecinoši novērtēju ar „+”. Krāsu toņi žurnālos tika meklēti un atlasīti atbilstoši nosacījumiem, kā arī krāsu pāreja tika veidota atbilstoši krāsu aplim. Darba procesā nebija neskaidrību vai nesaprašanas, tāpēc arī par šo kritēriju grupa saņēma „+”. Gatavos plaukstu siluetus skolēni izkārtēja un rūpīgi salīmēja savā sektora pamatnē atbilstoši manām norādēm, tādējādi saņemot „+” arī par šo kritēriju. Kopsummā 1. grupas skolēni - Andris, Paula, Marta T. un Rihards par šo uzdevumu saņēma pārliecinošu „+”.

4. grupa parādīja pilnīgu izpratni par noteiktajām krāsu attiecībām, bez problēmām sakārtojot krāsu paraugus atbilstoši nosacījumiem. Par pirmo kritēriju meitenes saņēma „+”. Grupa spēja veidot tēlainas krāsu asociācijas, katra pierakstot savu apzīmējumu, tāpēc arī par šo kritēriju tika saņemts „+”. Lai gan kolektīvās mandalas veidošanas procesu meitenes iesāka enerģiski, bet izklaidīgi. Man nācās vairāk kārt atgādināt par iekļaušanos laikā un radīto

troksni klasē. Laikam ejot uz beigām, Kristai un Unai radās savstarpējas nesaskaņas, ko meitenes stundas laikā nespēja atrisināt, tādējādi arī piekliboja darba procesa organizēšana (darba vietas kārtošana un sektora pabeigšana). Sadarbības prasmes šajā grupā novērtēju kā „/”(daļējas). Krāsu toņi tika meklēti un līmēti atbilstoši nosacījumiem, tāpēc 4. kritērijs tika novērtēts ar „+”. Grupas konflikta rezultātā meitenēm bija grūti vienoties par plaukstu izkārtojumu savā sektorā un uzdevums stundas laikā netika pabeigts (tas tika izdarīts ārpus stundu laika). Pabeigtajā grupas darbā varēju saskatīt izpratni par kompozīcijas uzbūvi – plaukstu izkārtojums atbilda nosacījumiem, tāpēc grupa saņēma „+” arī par šo kritēriju. Kopējo grupas sniegumu novērtēju ar „+”.

Secinājumi:

Skolēnu darbība parādīja pilnīgu izpratni par krāsu attiecībām silts – vēss, gaišs – tumšs. Darbojoties grupās, skolēni ar uzdevumu, sakārtot krāsu paraugus, tika galā raiti un precīzi.

Spēja veidot tēlainas un emocionālas krāsu asociācijas ir vērtējama pozitīvi. Skolēni labprāt izmantoja manis piedāvātās emocionālās asociācijas, kā arī izdomāja paši savus variantus.

Daļai skolēnu darbs grupā sagādāja grūtības, jo radās problēmas ar sadarbības prasmēm un kompromisa gūšanu. Lai gan radās šīs grūtības, secināju, ka grupu darbs sākumskolā ir vēlams un pat nepieciešams, jo skolēniem ir jāapgūst prasmes uztvert sevi ne tikai kā individualitāti, bet arī indivīdu kā daļu no grupas. Grupu darba metode vizuālajā mākslā ir noderīga, jo rezultāts ir iespaidīgs vizuāls kopdarbs, ko ir iespējams panākt tikai sadarbojoties.

Uzdevuma mērķis tika sasniegts daļēji, jo pietrūka atgriezeniskās saites kolektīvās mandalas veidošanas noslēgumā. Būtu vēlams saplānot laiku, atvēlot laiku atgriezeniskajai saitei, kā arī sniegt skolēniem skaidrākas instrukcijas par uzdevumu izpildei doto laiku.

REZULTĀTI UN SECINĀJUMI

Emocijas ir krāsas, kas padara cilvēka ikdienas darbības fonu košāku un aizraujošāku. Dažkārt ir grūti savas emocijas un sajūtas aprakstīt vai izteikt vārdos. Krāsa ir viens no vizuālajiem izteiksmes līdzekļiem, ar kura palīdzību ir iespējams paust emocionālo pārdzīvojumu. Krāsa spēj raksturot emocionālos pārdzīvojumus niansētāk kā vārdi, jo krāsu toņu daudzveidība mums apkārt neapšaubāmi ir lielāka kā vārdu krājums. Savu emociju apzināšanās un izpratne nav vienkāršs uzdevums. Tas ir sevis iepazīšanas process. Emociju vizualizēšanas priekšnoteikums ir atbrīvotība un ļaušanās sajūtām. Viens no piemērotākajiem paņēmieniem emociju vizualizēšanā ir mandala tās formas psiholoģiskās ietekmes dēļ. Mandala kā aplis simbolizē cilvēka kā personības pilnību un veselumu, savukārt kompozīcijas veidošana aplī rada aizsardzības un drošības sajūtu.

Diplomdarba mērķis bija pārbaudīt mandalas kā līdzekļa lietderīgumu krāsu emocionālo asociāciju izpētē vizuālās mākslas stundās.

Atbilstoši darba mērķim tika atlasīti un analizēti literatūras avoti, pētot emocionālā faktora nozīmi mākslas uztverē, krāsas uztveri dažādu teoriju skatījumā un mandalu kā sakrālu, un profānu formu mākslā. Tika izstrādāta tēmai atbilstoša uzdevumu kopa, kuras būtisks priekšnoteikums bija jaunākā skolas vecumposma izpēte un mācību metožu atlase pēc piemērotības konkrētajam vecumposmam un uzdevumu tematikai. Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība tika veikta, pamatojoties uz iepriekšējiem pētnieciskās darbības posmiem.

Krāsu emocionālo asociāciju izpēte tika veikta pamatojoties uz gūtajām pamat atziņām literatūras analīzē un skolēnu darbu analīzi. Viena no būtiskākajām teorijas atziņām, kas apstiprinājās skolēnu praktiskajā darbībā, bija sarkanās krāsas nozīme šajā vecumposmā. Šī krāsa visbiežāk tika saistīta ar prieku un mieru (2. uzdevums). Sarkana krāsa ir plaši izmantota arī skolēnu izvēles kvadrātos 1. uzdevumā un plaukstu mandalās, 3. uzdevumā. Secināju, ka bērniem šajā vecumposmā, kas ir 8-9 gadi, sarkanā krāsa šķiet skaistāka par citām. Ar sarkanu krāsu arī varētu raksturot šo vecumposmu, jo veicot literatūras analīzi un pedagoģisko novērojumu, secināju, ka skolēniem ir raksturīga atsaucība, enerģija, pārliecība, darbīgums, kā arī vēl izteikts egocentrisms. Šis raksturojums saskan ar J.V Gētes un V. Kandinska krāsu psiholoģijas atziņām.

Dusmas, satraukumu un bēdas skolēni raksturoja ar tumšiem krāsu toņiem un violeto krāsu. Šādu secinājumu izdarīju, balstoties uz 2. un 4. uzdevuma analīzi. J.V Gēte šo krāsu

raksturoja ar nemiera dzīvesprieka zuduma sajūtu. Šis krāsas raksturojums pilnībā saskan ar skolēnu sniegtajām emocionālajām asociācijām.

Lai gan zaļā tiek uzskatīta par visneitrālāko un nomierinošāko krāsu, skolēni to reti asociēja ar mieru. Zaļa krāsa vairākkārt atspoguļoja satraukumu un dusmas (2. uzdevums). Savukārt, veidojot plaukstu mandalas (3. uzdevums), šī krāsa tika plaši izmantota un raksturota ar pozitīvām tēlainām asociācijām, tāpēc zaļā ir viena no pretrunīgāk vērtētajām krāsām saistībā ar skolēnu darbu analīzi un teorētisko pamatojumu.

Mandalas kā līdzekļa lietderīgumu vizuālās mākslas stundās kopumā var vērtēt pozitīvi. Lai gan skolēni par mandalu kā formu uzzināja tikai 3. uzdevuma ietvaros, viņi labprāt visus darbus veidoja ar aplū motīviem. Skolēni izrādīja neviltotu interesi par mandalu kā abstraktu pašportretu un paņēmienu savu sajūtu un emociju attēlošanā. Pie pētnieciskās darbības trūkumiem var minēt nepietiekamu izpēti saistībā ar skolēnu attieksmi par mandalām, lai varētu izdarīt objektīvus secinājumus saistībā ar mandalas piemērotību konkrētajā vecumposmā.

Ar mandalas principu pielietošanu pedagoģiskajā darbībā tika sasniegti sekojoši uzdevumu mērķi:

- Attīstītas iemaņas atšķirt un veidot noteiktas (siltas un vēsas, gaišas un tumšas, blāvas un spilgtas krāsas), kā arī intuitīvas, uz sajūtām balstītas krāsu gammas;
- Tika veidots priekšstats par konkrētu emociju un krāsu saistību;
- Pilnveidotas un attīstītas iemaņas strādāt grupā.

Lai gan sadarbības prasmes grupā daļai skolēnu tika novērtētas kā nepilnīgas, jo radās konfliktsituācijas, kas būtiski ietekmēja mācību procesu un rezultātu, grupu darbs (4. uzdevums) bija ļoti noderīgs šo prasmju veidošanā. Grupu darbs vizuālajā mākslā ir nozīmīgs, jo strādājot grupā, bērns iemācās sadarboties un rēķināties ar citiem. Darbības rezultāts ir iespaidīgs vizuāls kopdarbs, ar kura palīdzību skolēni var vizuāli uztvert un dziļāk izprast to, cik daudz ir iespējams paveikt sadarbojoties.

Apkopojot pētnieciskās darbības ieguvumus un trūkumus saistībā ar mandalas kā līdzekļa piemērotību vizuālās mākslas stundās, var secināt, ka mandala ir piemērots palīglīdzeklis krāsu emocionālo asociāciju izpētē. Apvienojot V. Kandinska krāsu teorijas pamatatziņas un mākslas darbu piemērus ar mandalas aplūveida kompozīcijas pamatprincipiem, pētījuma mērķis tika sasniegts.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Grāmatas:

1. **Anspaks Jānis**, *Mākslas pedagogija*, 1. Daļa, Rīga, RAKA, 2004, 298. Lpp
2. **Ellis Albert, Abrams Mike, Abrams Dengelegi Lidia**, *Personality Theories: Critical Perspectives*, Los Angeles : SAGE Publications, Inc. 2009, 695 p.
3. **Finčera Suzanna**, *Mandalas Tavai atklāsmei, pašizpaušmei un dziedināšanai*, Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 126 lpp
4. **Fišers Roberts**, *Mācīsim bērniem domāt*, Rīga, RAKA, 2005, 325.lpp
5. **Frutiger Adrian**, *Signs and symbols : their design and meaning*, London ,Ebury Press, 1997. 360 p.
6. **Gage John**, *Colour and Meaning: Art, Science and Symbolism*, London, Themes & Hudson Ltd, 1999, 320 p.
7. **Gage N.L, Berliner D.C**, *Eucational Psychology*, 6th edition, Boston, Houghton Mifflin company, 1998, 662 p
8. **Hibnere Valentīna**, *Bērna vizuālā darbība*, 1. daļa, Rīga: RAKA, 1998, 198.lpp
9. **Hibnere Valentīna, Grasmane Lilija**, *Bērna vizuālā darbība*, 2. daļa, Rīga: RAKA, 2000, 342.lpp
10. **Jung, Carl Gustav**, *The essential Jung: selected writings*; with an updated bibliography/ sel. a. introd. by Anthony Storr Princeton (New Jersey): Princeton Univ. Press, 1983, 447 p.
11. **Kandinsky Wassily**, *Concerning the spiritual in art*, Boston : MFA Publications ;New York, N.Y. : D.A.P./Distributed Art Publishers [distributor], 2006, 138.p.
12. **Kundziņš Māris**, *Dabas formu estētika*, Rīga, Madris, 2008, 168.lpp
13. **Mandali Monika, Oborenko Santa**, *Mandala. Krāso savam mieram*, Rīga, Mansards apgāds SIA, 2009, 64.lpp
14. **Ozola Elizabete**, *Krāsas uztvere un iedarbība*, Rīga, Jumava, 2006, 154.lpp
15. **Puškarevs Igors**, *Attīstības psiholoģija*, Rīga: RAKA, 2001, 88.lpp
16. **Rubana Māra Inta**, *Mācīties darot*, Rīga, RAKA, 2004, 262. Lpp
17. **Shepherd Rupert, Rowena**, *1000 symbols: what shapes mean in art & myth*, London, Thames & Hudson, 2002. 352 p
18. **Svence Guna**, *Attīstības psiholoģija*, Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 158.lpp
19. **Špona Ausma**, *Audzināšanas teorija un prakse*, Rīga, RAKA, 2001, 162.lpp
20. **Zirdziņa Vaiva**, *Vizuālās mākslas valodas ābece*, Rīga, Sprīdītis, 1995

Žurnāli un publikācijas:

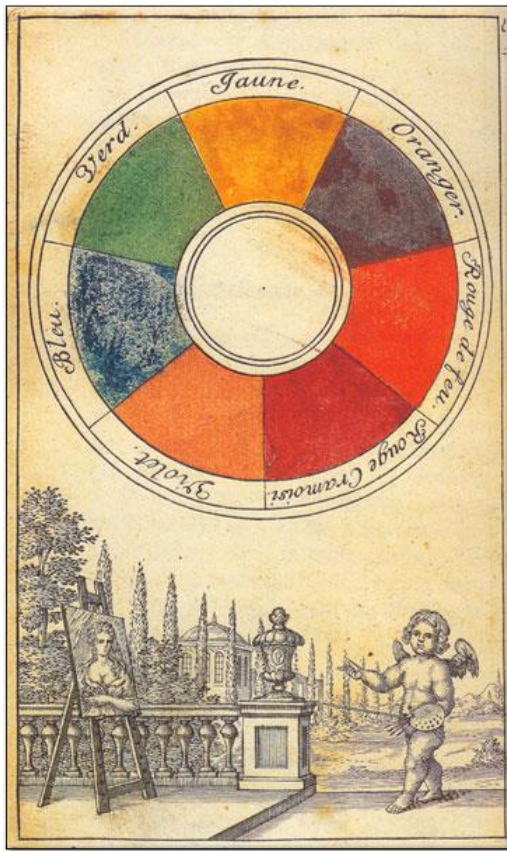
21. **Arnheim Rudolf**, *The Expression and Composition of Color*, Journal of Aesthetics & Art Criticism, 00218529, Fall98, Vol. 56
22. **Āboltiņa Zane**, *Krāsa ap mums un mūsos*, Psiholoģija Mums, jūnijs, 2005
23. **Ethel J. Alpenfels**, D.Sc. *The Anthropology and Social Significance of the Human Handhttp* Pieejams [://www.oandplibrary.org/al/1955_02_004.asp](http://www.oandplibrary.org/al/1955_02_004.asp) [Skatīts 29.03.2015]
24. **Kuehni G. Rolf**, *Philipp Otto Runge's Color Sphere, a translation with related materials and an essay*, 2008. Pieejams: <http://www.iscc.org/pdf/RungeFarbenKugel.pdf> [skatīts 12.05.2015]
25. **Van James**, *Mandala: The Encircling Round Holds Sway*, Pieejams: <http://www.waldorftoday.com/2013/09/mandala-the-encircling-round-holds-sway/>, [skatīts 03.03.2015]
26. Intervija ar Dr. paed. **Zentu Anspoku**, *Jāizvēlas metodes, kas rosina skolēna interesi būt klāt un visā piedalīties*, Skolas vārds 28.03.2014, pieejams: <http://skolasvards.lv/sleja/intervijas/jaizvelas-metodes-kas-rosina-skolena-interesi-but-klat-un-visa-piedalities-> [skatīts 14.03.2015]

Elektroniskie informācijas avoti:

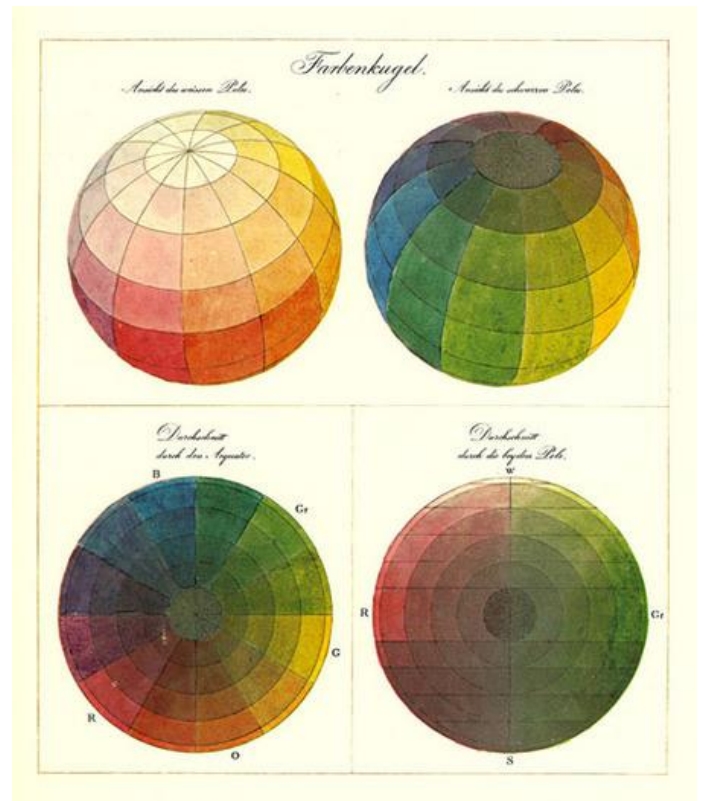
27. <http://www.mandalupasaule.lv/category/mandalu-zimesana/mandalu-zimesanas-tehnikas/> [skatīts 18.01.2015]
28. <http://www.saulesjosta.lv/index.php/psihologija/1432-ka-musu-psihi-ietekme-makslas-darbi-makslas-recipienta-psihologija.html> [skatīts 5.03.2015]
29. <http://www.bobolinkbooks.com/Arnheim/Biography.html> [skatīts 5.05.2015]
30. <http://www.wassilykandinsky.net/> [skatīts 5.05.2015]
31. http://www.artyfactory.com/color_theory/color_theory_2.htm [skatīts 12.05.2015]
32. <http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pamkolai/vizmaksla.pdf>
VIZUĀLĀ MĀKSLA 1.–9. KLASEI, Mācību priekšmeta programmas paraugs [skatīts 15.05.2015]

PIELIKUMI

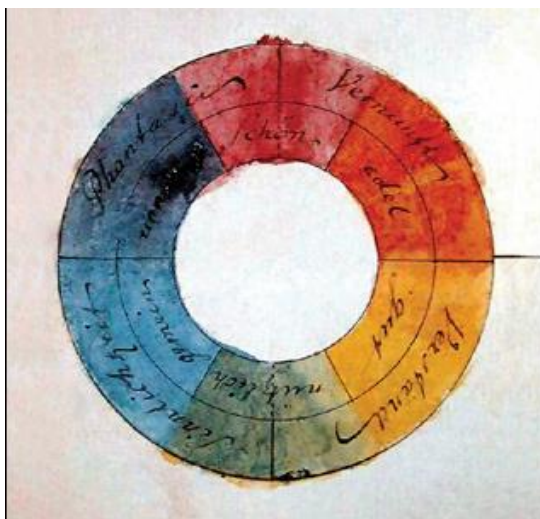
1. Pielikums – Krāsa dažādu teoriju skatījumā

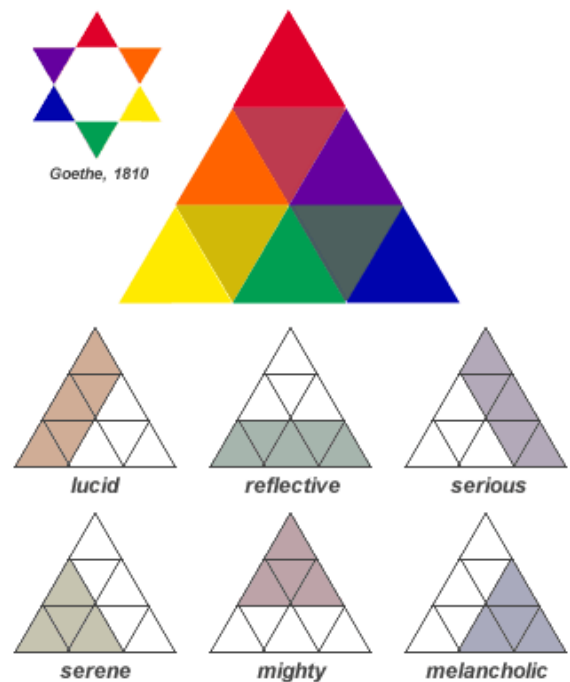
1.1. attēls - Klods Butets „Nūtona krāsu aplis”

1.3. attēls - Filipa Otto Runges krāsu sistēma

1.2. attēls J. V. Gētes krāsu aplis

1.4. attēls J.V Gētes krāsu trijstūri (1708)

1.5. attēls – gaiša, silti sarkana (*scarlet red*)

1.6. attēls - spilgti sarkana (*vermilion red*)

1.7.attēls - rubīnsarkana (*madder red*)

1.8. attēls - vēsi sarkana (*burgundy red*)

1.9. attēls Pauls Gogēns „Vīzija pēc sprediķa” (1888)

2. Pielikums – Mandalas

2.1. Vēsturē un mūsdienās

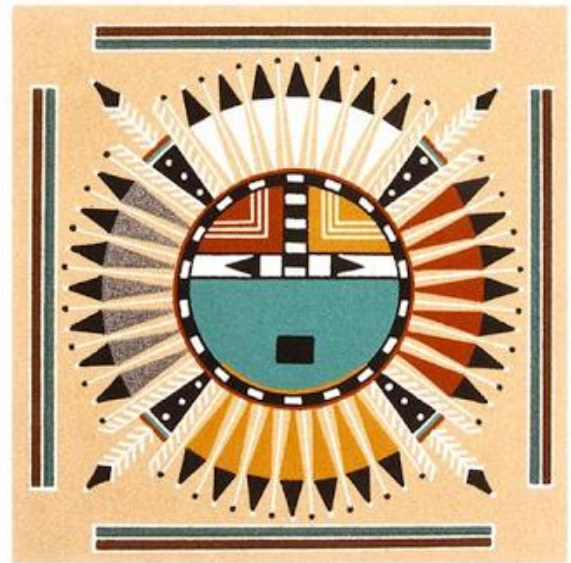
2.1.1. attēls – Tibetas smilšu mandala , 20. gs

2.1.2. attēls – Tibetas smilšu mandala, 18.gs

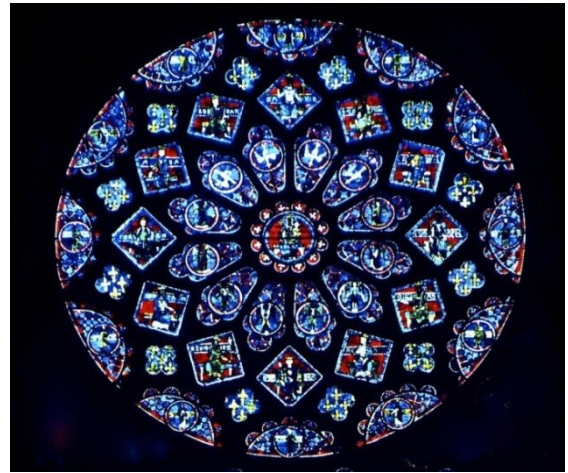
2.1.3. attēls – Navajo indiāņu dziednieciskā smilšu mandala, 20. gs

2.1.4. attēls - Navajo indiāņu dziednieciskā smilšu mandala, 20. gs

2.1.5. attēls – apļa motīvi, lavas akmeņos, Havaju salās p.m.ē

2.1.6. attēls - rozes ornaments Gotikas laika sakrālajā arhitektūrā, 12. gs

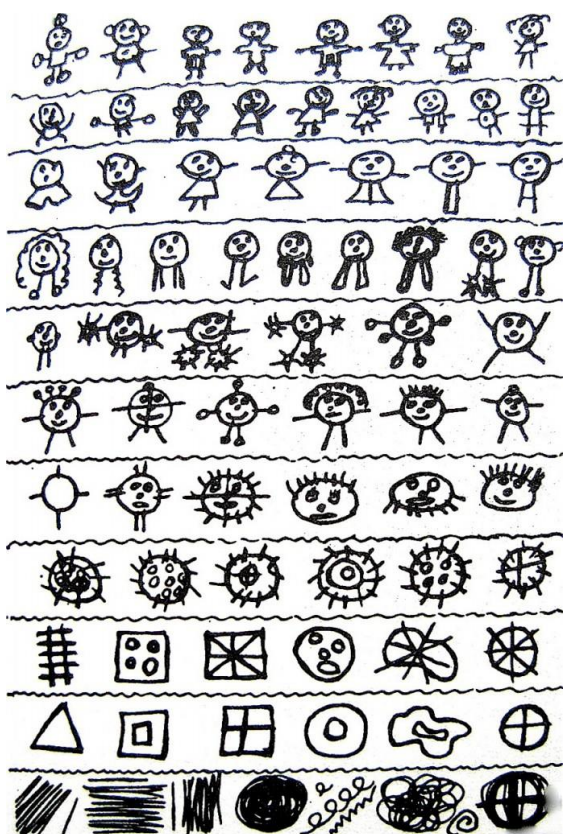

2.1.7. attēls - Ķeltu ornaments „Triskelion” p.m.ē

2.1.8. attēls – Zvaigznes motīvs, Irāna, 15. gs

2.2. Mandala un Vizuālā māksla

2.2.1. attēls – apla motīvs bērnu zīmējumos

2.2.2. attēls – ar pirkstiņkrāsām veidota mandala, Stefānija Smita

2.2.3. attēls – mandala bez radiālas simetrijas, Stefānija Smita

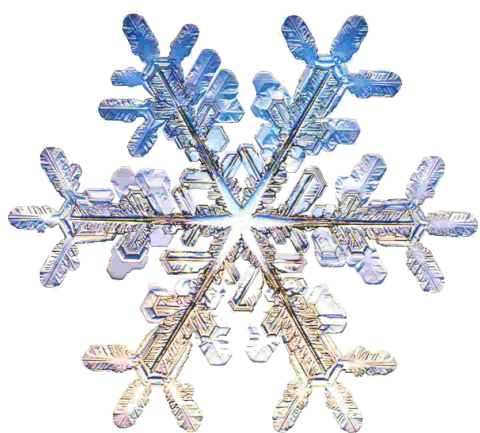

2.2.4. attēls – mandala „Dzīvības zieds”(Maija Lauriņa-Rimicāne, 2015)

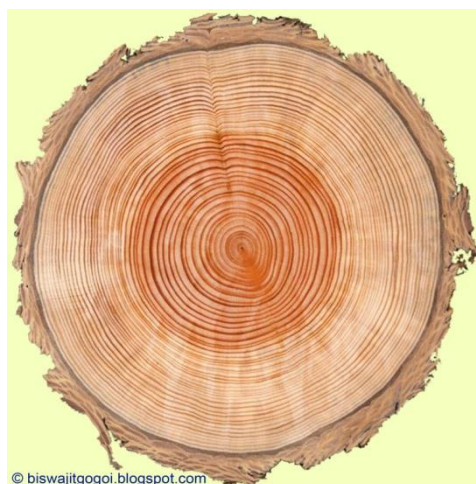

2.2.5. attēls – „Miera mandala”(Maija Lauriņa-Rimicāne, 2014)

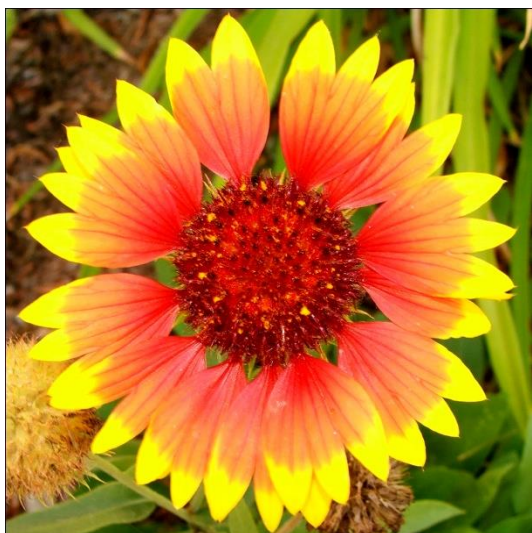
2.3. Mandala kā dabas forma

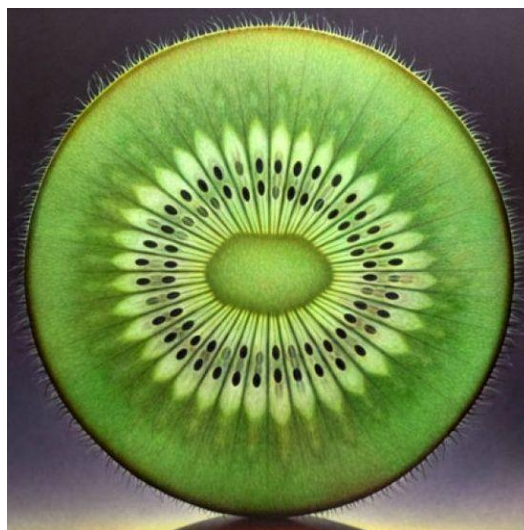
2.3.1. attēls – sniegpārsla

2.3.2. attēls – koks šķērs griezumā

2.3.3. attēls – zieds

2.3.4. attēls – kivi auglis šķērs griezumā

2.3.5. attēls – zieds

2.3.6. attēls – zirnekļa tīkls

3. Pielikums

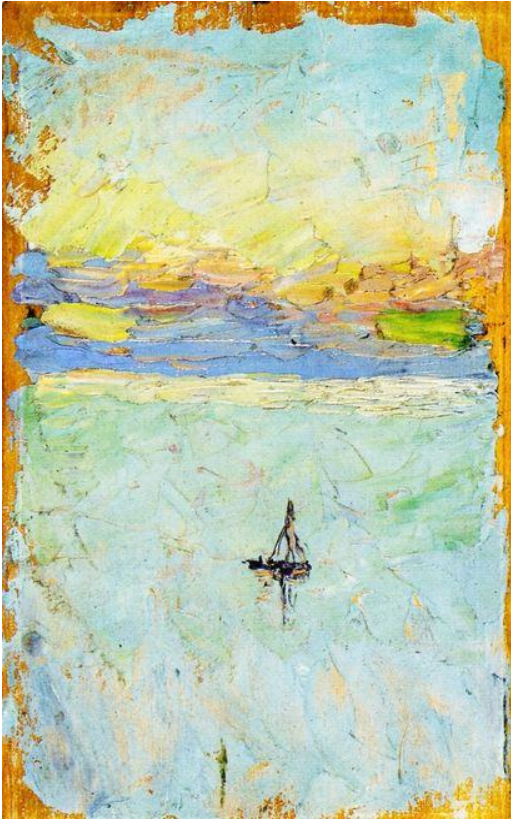
3.1 tabula

UZDEVUMU KOPA TĒMAS „KRĀSAS UN EMOCIJAS MANDALĀ VIZUĀLĀS MĀKSLAS STUNDĀS 3. KLASĒ” APGUBEI

Uzd. un Plānotais laiks	Mācību stundas tēma	Mācību stundas mērķis	Mācību uzdevumi	Mācību materiāli	Stundā izmantotās mācību metodes	Plānotais rezultāts
1. 2*40 min	Krāsu jaukšana, pēc V. Kadinska gleznas „ <i>Krāsu studijas, kvadrāti ar koncentriskiem apliem</i> ” parauga	Attīstīt iemaņas veidot noteiktas un intuitīvas, uz sajūtām balstītas krāsu gammas.	<ol style="list-style-type: none"> Noteikt krāsu kontrastus (gaišs – tumšs, piesātināts – blāvs, vēss – silts) V. Kandinska darbos. Veidot kompozīciju pēc parauga no deviņiem kvadrātiem un katru no tiem klāt noteiktās krāsu gammās; Parādīt savu darbu citiem un pastāstīt par krāsām tajā. 	<ul style="list-style-type: none"> – Akvareļpapīrs, – guaša krāsas, – otas, – ūdenstrauks, – paleta, – zīmulis, – šķēres, 	<p>Macību dialogs, Vizualizācija, Praktiskais darbs, stāstījums</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Prot atšķirt krāsas pēc to piesātinājuma, tumšuma/ gaišuma siltuma/vēsuma pakāpes. – Spēj veidot noteiktas krāsu gammas.
2. 2*40 min	Mandala - Krāsas un emocijas	Veidot priekšstatu par krāsu un emociju saistību un veidot intuitīvas, uz sajūtām balstītas krāsu gammas.	<ol style="list-style-type: none"> Veidot radiālu kompozīciju ar koncentriskiem apliem un 4 sektoriem. Katru sektoru klāt ar krāsām kas saistās ar konkrētām emocijām – Prieks, dusmas, miers, satraukums. Parādīt savu darbu citiem un pastāstīt par izvēlētajām krāsām tajā. 	<ul style="list-style-type: none"> – Akvareļpapīrs, – Ūdens krāsas, – otas, – ūdenstrauks, – salvetes, – zīmulis, – šķēres 	<p>Stāstījums, Vizualizācija, Praktiskais darbs</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Spēj veidot uz sajūtām balstītas krāsu gammas, atainojot emocijas ar krāsu palīdzību. – Spēj izteikties par sava darba procesu un rezultātu.

Uzd. un Plānotais laiks	Mācību stundas tēma	Mācību stundas mērķis	Mācību uzdevumi	Mācību materiāli	Stundā izmantotās mācību metodes	Plānotais rezultāts
3. 2*40 min	Mandala – krāsas manās plaukstās	Veidot uz sajūtām balstītu un intuitīvi izvēlētu krāsu pašportretu – mandalu.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Apskatīt mandalu kā dabas formu un mākslas darbu. 2. Veidot apla kompozīciju ar savu plaukstu siluetiem, fonu un plaukstu siluetus klāt ar intuitīvi izvēlētām krāsām, attēlojot uz sajūtām balstītu krāsu pašportretu – mandalu 3. Uzrakstīt savas mandalas stāstu – noskaņu, kas tajā attēlota. 	<ul style="list-style-type: none"> – Stingri papīra pamati 25*25 cm, – pirkstiņkrāsas, – Paleta krāsām – salvetes, – zīmulis, – šablons apla formā 	Stāstījums, Vizualizācija, praktiskais darbs	– Spēj radīt emocionālu noskaņu intuitīvi izvēlētu krāsu gammā un raksturot to.
4. 3*40	Kolektīvā mandala – krāsu aplis	Veidot kolektīvo klases mandalu grupās, balstoties uz iepriekšējos uzdevumos gūtajām zināšanām par krāsu attiecībām un noskaņām.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sadalīties četrās grupās. 2. Sakārtot dotos krāsu paraugus pēc atbilstības siltajām, vēsajām, gaišajām un tumšajām krāsām. 3. Veidot asociācijas dotajiem krāsu apla toņiem. 4. Veidot savu plaukstu siluetus aplikācijas tehnikā. 5. Veidot kolektīvu mandalu no plaukstu siluetiem, papildināt to ar zīmētiem siluetiem. 	<ul style="list-style-type: none"> – Krāsu paraugi (2*7 cm) – Aplis pamats (140 cm) – Aplikāciju papīri – Žurnāli – Krāsainie zīmuļi – Flomāsteri – līme 	Stāstījums Grupu darbs Vizualizācija, Mācību dialogs	<ul style="list-style-type: none"> – Prot strādāt grupā – Prot atšķirt krāsas pēc siltuma/vēsuma un tumšuma/gaišuma pakāpes. – Spēj veidot tēlainas un emocionālas krāsu asociācijas – Prot atrast un atlasīt atbilstošus krāsu toņus dotajiem paraugiem

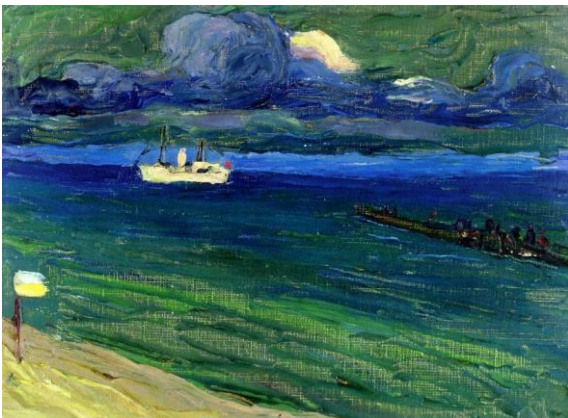
4. Pielikums - V. Kandinska mākslas darbi

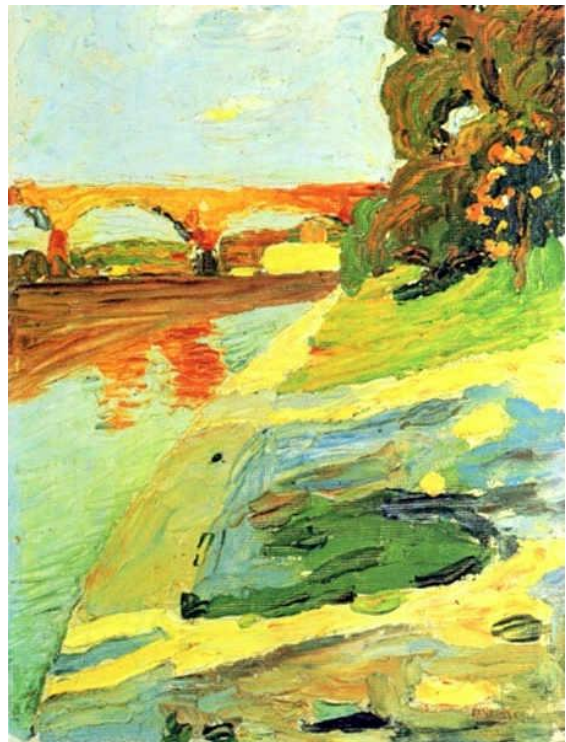
4.1. attēls - "Buru laiva jūrā" 1902

4.2. attēls - "Papeles" 1902

4.3. attēls - "Jūras ainava ar tvaikoni" 1906

4.4. attēls - "Isara pie Grosenhainas" 1901

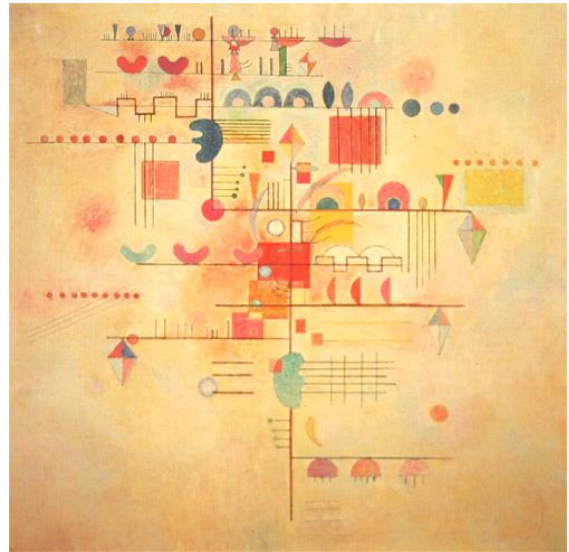
4.5. attēls - "Vasara" 1901

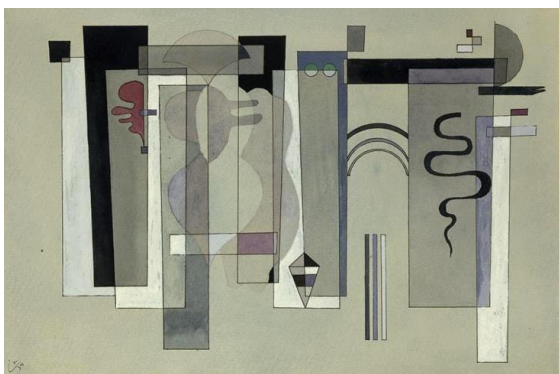
4.6. attēls - "Murnau iela ar sievieti" 1908

4.6. attēls - "Lejup" 1929

4.7. attēls - "Maigs akcents" 1934

4.8. attēls - "Virsmas" 1934

4.9. attēls - "Kvadrāti ar koncentriskiem apliem" 1913

5.Pielikums – Skolēnu darbi

5.1. Pirmais uzdevums

5.1.1. attēls – Kristas darbs

5.1.2. attēls – Unas darbs

5.1.3. attēls – Nikolas darbs

5.1.4. attēls – Martas T. darbs

5.1.5. attēls - Paulas darbs

5.1.6. attēls - Martas M. darbs

5.1.7. attēls – Riharda darbs

5.1.8. attēls – Dainidas darbs

5.1.9. attēls - Katrīnes darbs

5.1.10. attēls – Ginta darbs

5.2. Otrais uzdevums

5.2.1. attēls – Kristas darbs

5.2.2. attēls – Unas darbs

5.2.3. attēls – Nikolas darbs

5.2.4. attēls – Martas T. Darbs

5.2.5. attēls - Martas M. darbs

5.2.6. attēls – Dainidas darbs

5.2.7. attēls – Annas darbs

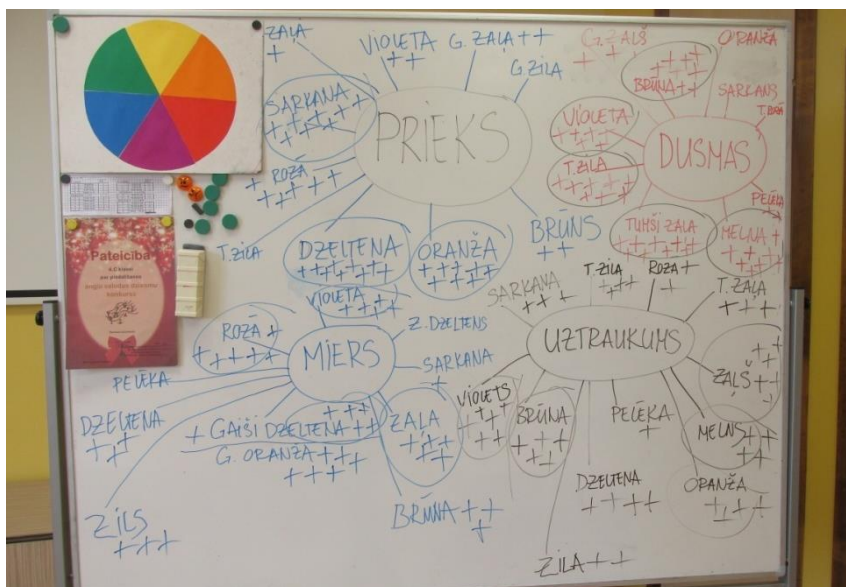
5.2.8. attēls – Lienas darbs

5.2.9. attēls – Niklāva darbs

5.2.10. attēls - Paulas darbs

5.2.11. attēls – uzdevuma kopsavilkuma shēma

5.3 Trešais uzdevums

5.3.1. attēls – Kristas darbs

5.3.2. attēls – Paulas darbs

5.3.3. attēls – Unas darbs

5.3.4. attēls – Martas T. Darbs

5.3.5. attēls – Niklāva darbs

5.3.6. attēls – Lienes darbs

5.3.7. attēls – Andra darbs

5.3.8. attēls – Annas darbs

5.3.9. attēls – Nikolas darbs

5.3.10. attēls – Laura darbs

5.3.11. attēls – darba process

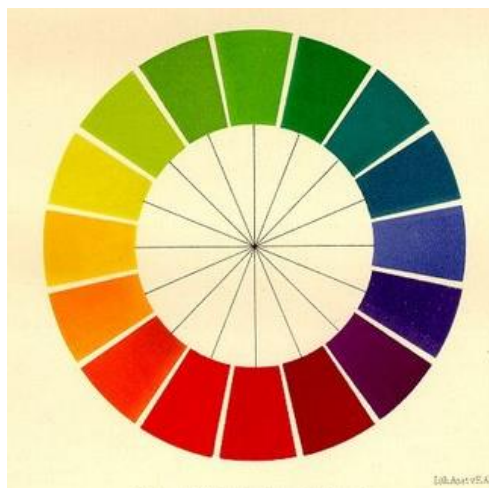

5.3.12. attēls – darba process

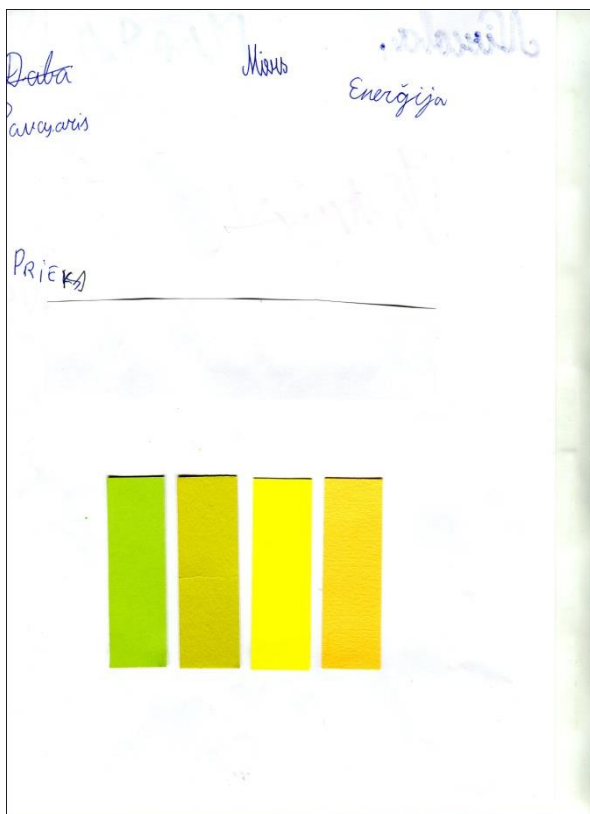
5.4. ceturtais uzdevums

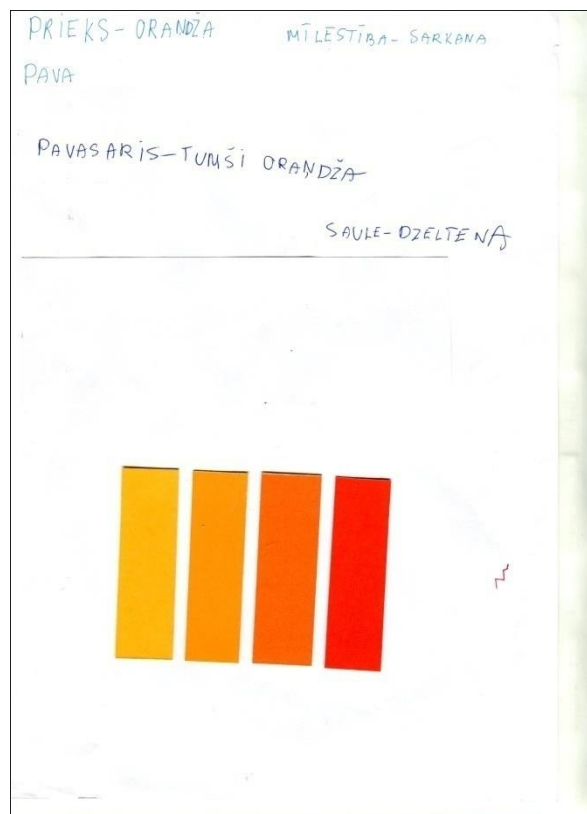
5.4.1. attēls – sakārtotie krāsu paraugi pēc atbilstības siltajām, vēsajām, gaišajām un tumšajām krāsām.

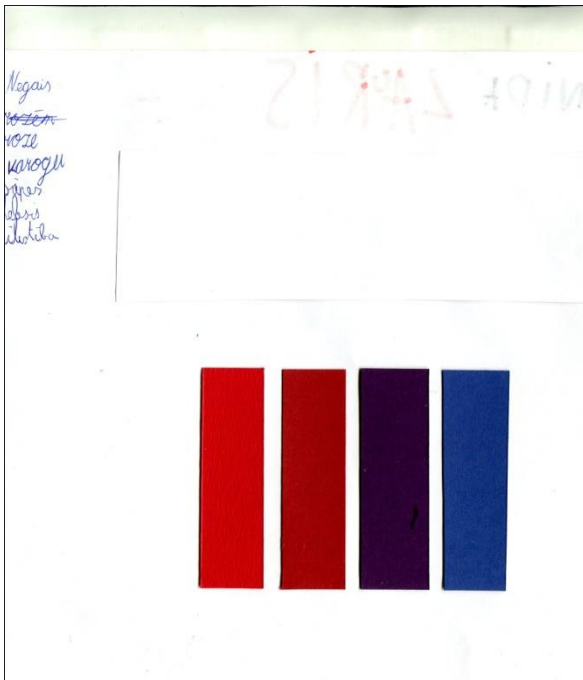
5.4.2. attēls – 16 krāsu aplis

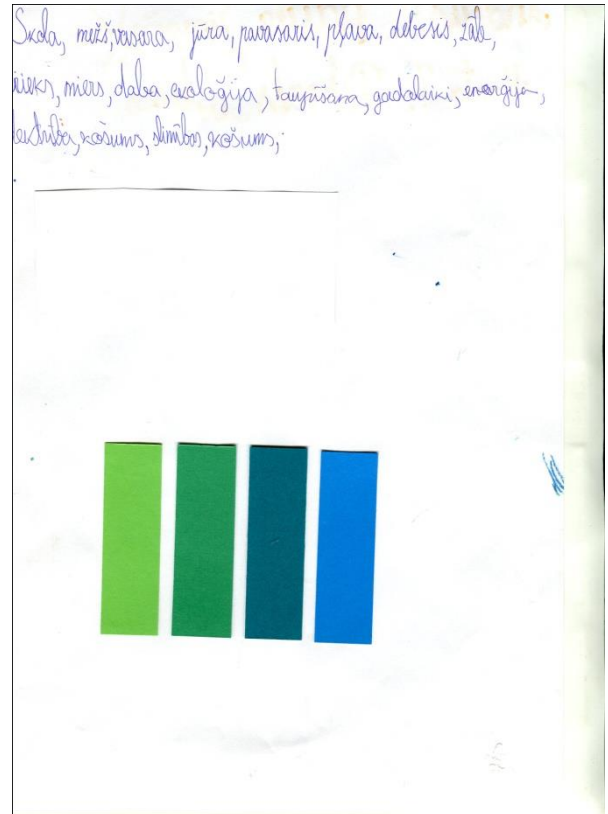
5.4.3. attēls – 2. grupas veidotās krāsu asociācijas

5.4.4. attēls – 4. grupas veidotās krāsu asociācijas

5.4.5. attēls – 3. grupas veidotās krāsu asociācijas

5.4.6. attēls – 1. grupas veidotās krāsu asociācijas

5.4.7. attēls – kolektīvās mandalas veidošanas process grupās

5.4.8. attēls – kolektīvās mandalas veidošanas process grupās

5.4.9. attēls – kolektīvās mandalas veidošanas process grupās

5.4.10. attēls – kolektīvās mandalas veidošanas process grupās

5.4.11. attēls – kolektīvā klases mandala

6. Pielikums – Skolēnu darbu vērtējumi

Pirmais uzdevums - Krāsu mācība, pēc V. Kadinska gleznas „Krāsu studijas, Kvadrāti ar koncentriskiem apļiem” parauga.

Vērtēšanas kritēriji

1. Izpratne par siltām – vēsām, gaišām – tumšām, spilgtām –blāvām krāsām
2. Izpratne par kompozīcijas uzbūvi (9 kvadrāti ar koncentriskiem apļiem)
3. Spēja raksturot sava darba rezultātu

6.1. tabula

Nr.	Skolēna vārds	1. kritērijs	2. kritērijs	3. kritērijs	kopvērtējums
1.	Lauris	/	/	+	+
2.	Liene	-	-	-	-
3.	Nikola	+	+	+	+
4.	Dainida	/	+	+	+
5.	Marta M.	+	+	+	+
6.	Anna	+	+	+	+
7.	Niklāvs	-	-	-	-
8.	Una	+	+	+	+
9.	Krista	/	+	-	/
10.	Paula	/	+	+	+
11.	Andris	-	-	-	-
12.	Rainers	-	-	-	-
13.	Rihards	/	+	+	+
14.	Marta T.	+	+	+	+
15.	Katrīne Kristiāna	/	+	+	+
16.	Gints	/	+	+	+

Otrais uzdevums - mandala „Krāsas un emocijas”

Vērtēšanas kritēriji:

1. Izpratne par kompozīcijas uzbūvi (aplis ar 4 sektoriem un 5 koncentriskiem apļiem)
2. Atšķirīgas krāsu noskaņas katrā no sektoriem
3. Prasme raksturot savu darbu – izmantotās krāsas.

6.2. tabula

Nr.	Skolēna vārds	1. kritērijs	2. kritērijs	3. kritērijs	kopvērtējums
1.	Lauris	+	+	+	+
2.	Liene	+	+	+	+
3.	Nikola	+	+	+	+
4.	Dainida	+	+	+	+
5.	Marta M.	+	+	+	+
6.	Anna	/	+	+	+
7.	Niklāvs	/	+	+	+
8.	Una	+	+	+	+
9.	Krista	+	+	+	+
10.	Paula	+	+	+	+
11.	Andris	-	-	-	-
12.	Rainers	+	+	+	+
13.	Rihards	+	+	+	+
14.	Marta T.	+	+	+	+
15.	Katrīne Kristiāna	+	+	+	+
16.	Gints	-	-	-	-

Trešais uzdevums – mandala „Krāsas plaukstās”

Vērtēšanas kritēriji:

1. Izpratne par kompozīcijas uzbūvi (plauksta aplī)
2. Spēja raksturot savu darbu (radošā darba iecere un tēlainās asociācijas)
3. Attieksme pret darbu stundā

6.3. tabula

Nr.	Skolēna vārds	1. kritērijs	2. kritērijs	3. kritērijs	kopvērtējums
1.	Lauris	+	-	+	+
2.	Liene	+	+	+	+
3.	Nikola	/	+	+	+
4.	Dainida	-	-	-	-
5.	Marta M.	+	+	+	+
6.	Anna	+	+	+	+
7.	Niklāvs	+	+	+	+
8.	Una	+	+	+	+
9.	Krista	+	+	+	+
10.	Paula	+	+	+	+
11.	Andris	+	/	+	+
12.	Rainers	+	+	+	+
13.	Rihards	+	-	/	+
14.	Marta T.	+	+	+	+
15.	Katrīne Kristiāna	/	+	+	+
16.	Gints	-	-	-	-

Ceturtais uzdevums – kolektīvā mandala – „Krāsu aplis”

Vērtēšanas kritēriji

1. Izpratne par krāsu attiecībām: silts – vēss, gaišs – tumšs (1. uzdevums)
2. Spēja veidot tēlainas un emocionālas krāsu asociācijas
3. Sadarbības prasmes grupā
4. Prasme atlasīt atbilstošus krāsu toņus pēc dotajiem paraugiem
5. Izpratne par kompozīcijas uzbūvi (plaukstu izkārtojums atbilstoši nosacījumiem)

6.4. tabula

Nr.	Skolēna vārds	1. kritērijs	2. kritērijs	3. kritērijs	4. kritērijs	5. kritērijs	kopvērtējums
1.	Lauris	+	+	+	/	+	+
2.	Liene	+	+	/	+	+	+
3.	Nikola	+	+	+	+	+	+
4.	Dainida	+	+	+	/	+	+
5.	Marta M.	+	+	+	+	+	+
6.	Anna	+	+	/	+	+	+
7.	Niklāvs	+	+	+	+	+	+
8.	Una	+	+	/	+	+	+
9.	Krista	+	+	/	+	+	+
10.	Paula	+	+	+	+	+	+
11.	Andris	+	+	+	+	+	+
12.	Rainers	+	+	+	/	+	+
13.	Rihards	+	+	+	+	+	+
14.	Marta T.	+	+	+	+	+	+
15.	Katrīne Kristiāna	+	+	-	+	+	+
16.	Gints	+	+	+	/	+	+

Diplomdarbs „*Krāsas un emocijas mandalā vizuālās mākslas stundās 3. klasē*” izstrādāts
LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie
informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Maija Lauriņa-Rimicāne
(*paraksts*)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: mg.profes. Ausma Auziņa _____ .____.201____.
(*paraksts*)

Recenzents: mag. art. Velga Zvirgzdiņa

Darbs iesniegts LU PPMF Skolotāju izglītības nodaļā _____ .____.201____.

Dekāna pilnvarotā persona: studiju metodiķe Inese Ranka, _____
(*paraksts*)

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījuma komisijas sēdē

____. ____201____. protokola nr. _____, vērtējums: _____

Komisijas sekretārs: Ausma Auziņa _____
(*paraksts*)